

Kirsi Karhunen
Kirsi Laatikainen
Tiina Rautavaara

Diakonia-ammattikorkeakoulu
Sosiaali- ja terveysalan AMK-tutkinto
Sosionomi (AMK)
Opinnäytetyö, 2023

TURVALLISUUDEN TUNTEEN TOTEUTUMINEN SIJOITUKSEN ALKUVAIHEESSA

TUTKIMUS SIJAISHUOLLOSTA

TIIVISTELMÄ

Kirsi Karhunen

Kirsi Laatikainen

Tiina Rautavaara

Turvallisuuden tunteen toteutuminen sijoituksen alkuvaiheessa - Tutkimus sijais-
huollosta

47 sivua, 3 liitettä

Kevät, 2023

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Sosiaali- ja terveysalan AMK-tutkinto

Sosionomi (AMK)

Opinnäytetyön tarkoituksena oli tutkia erään Suomessa sijaitsevan kunnan sijais-
huollon yksikköön sijoitettujen lasten turvallisuuden tunteeseen vaikuttavia teki-
jöitä sijoituksen alkuvaiheessa. Jatkossa käytämme kunnasta nimitystä ”yhteis-
työkumppani”. Tavoitteena oli saada tutkimustietoa siitä, mitkä asiat edistävät tai
estävät turvallisuuden tunteen toteutumista sijoituksen alussa sekä siitä, miten
turvallisuuden tunteen saavuttamista voitaisiin edistää aiempaa tehokkaammin.

Tutkimusympäristönä olivat yhteistyökumppanin yksikön osastot X, Y ja Z. Opin-
näytetyö toteutettiin laadullisena eli kvalitatiivisena tutkimuksena puolistrukturoi-
tua yksilöhaastattelua hyödyntäen. Tutkimukseen osallistui yhdeksän lasta kol-
melta eri osastolta. Haastattelut litteroitiin ja tutkimusaineisto analysoitiin aineis-
tolähtöisellä sisällönanalyysillä.

Tutkimustulokset osoittivat turvallisuuden tunnetta edistäviksi tekijöiksi verkosto-
jen tarjoaman tuen, omaohjaajatyöskentelyn, luottamuksen, osallisuuden sekä
lapsen oikeuksien toteutumisen. Turvallisuuden tunnetta puolestaan heikensivät
tilanteiden ennakoimattomuus, epävarmuutta aiheuttavat asiat sekä osaston lai-
tosmaisuus.

Tutkimustulokset osoittivat, että yhteistyökumppanimme on onnistunut luomaan
toimivan tuloprosessin, jossa turvallisuuden tunne sijoituksen alkuvaiheessa saa-
vutetaan melko hyvin. Tutkimustuloksemme olivat hyvin samankaltaisia kuin
aiemmissa vastaavanlaisissa tutkimuksissa, jotka käsittelivät lastensuojelun si-
jaishuoltoon liittyviä kokemuksia.

Asiasanat: lapset, sijaishuolto, turvallisuus

ABSTRACT

Kirsi Karhunen

Kirsi Laatikainen

Tiina Rautavaara

The experience of feeling safe at the beginning of placement. A study of residential care

47 pages, 3 appendices

Spring 2023

Diaconia University of Applied Sciences

Bachelor's Degree in Social Services

Bachelor of Social Services

The purpose of this thesis was to examine the factors affecting the feeling of safety when a child is placed into a residential care unit in a certain Finnish municipality. From here onwards, we will call them "partner". The objective was to gather knowledge on the factors that either support or prevent reaching the feeling of safety at the beginning of the placement, as well as how one could promote the feeling of safety more efficiently.

The research environment of the thesis consisted of three units run by the partner: X, Y and Z. The thesis was carried out as qualitative research using semi-structured individual interviews. A total of nine children from the three aforementioned units took part in the study. The interviews were transcribed and the research data was analyzed using a data-driven content analysis.

The findings of this study indicate that the factors that promote the feeling of safety are: the support from children's networks, the work of a personal counsellor, trust, participation, and the fulfilment of the children's rights. Conversely, the factors that prevent the feeling of safety are: unpredictable circumstances, sources of uncertainty and institutional atmosphere in the unit.

The findings also show that the partner has succeeded relatively well in creating a well-functioning arrival process that promotes the feeling of safety. Our findings are well aligned with those of the earlier comparable studies focusing on children's experiences in residential care.

Keywords: Children, Feeling of safety, Residential care

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	6
2 LASTENSUOJELU	7
2.1 Lapsen etu ja oikeudet	7
2.2 Avohuolto osana lastensuojelua	8
2.3 Sijaishuolto tarjoaa uudet puitteet lapsen arjelle	9
2.4 Huostaanotto lapsen kasvun ja kehityksen turvana	11
3 TERAPEUTTINEN LAITOSKASVATUS	13
3.1 Terapeuttisen laitospäätöksen mallinnus	13
3.2 Lapsen kiintymyssuhde	15
3.3 Omaohjaajatyöskentely	16
3.4 Tuloprosessi yhteistyökumppanimme yksikössä	18
4 TURVALLISUUDEN TUNNE	20
5 OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS JA TAVOITE	23
6 AINEISTON KERUU JA SEN ANALYYSI	24
6.1 Aineiston keruu	24
6.2 Aineiston analyysi	27
7 TULOKSET	30
7.1 Turvallisuuden tunnetta edistävät seikat	30
7.2 Turvallisuuden tunnetta heikentävät seikat	33
8 POHDINTA JA JOHTOPÄÄTÖKSET	34
8.1 Tulosten tarkastelu	34
8.2 Eettisyys ja luotettavuus	39
8.3 Ammatillinen kasvu	42
LÄHTEET	44
LIITE 1. Haastattelukysymykset	48
LIITE 2. Saatekirje ja suostumuslomake lasten huoltajille	49

LIITE 3. Saatekirje ja suostumuslomake lapsille	51
---	----

1 JOHDANTO

Lastensuojelussa on tunnistettu siirtymävaiheiden merkitys ja ymmärretty, että niiden onnistumiseen tulee kiinnittää huomiota. Monilla lastensuojelun yksiköillä onkin käytössään jonkinlainen ohjeistus ja mahdollisesti muistilistoja tuloprosessin onnistumisen tueksi. Sijaishuoltopaikkaan tulo on erityinen tilanne sekä sijoitetulle lapselle että sijaishuoltopaikan työntekijöille. Tästä huolimatta sijaishuoltopaikkaan tuloa on tutkittu melko vähän. Yhteistyökumppanimme on kehittänyt tuloprosessin, jota se käyttää kaikilla yksikön osastoillaan. Lastensuojelulaitoksissa arki pyritään luomaan mahdollisimman kodinomaiseksi, turvalliseksi ja kuntouttavaksi (Lastenkoti, nuorisokoti, i.a.).

Yhteistyökumppanimme noudattaa toiminnassaan Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen työpaperia Lastensuojelun terapeuttisen laitospäivätoiminnan mallinnus (eng. Therapeutic Residential Care for Children and Youth). Tässä työpaperissa kerrotaan, että terapeuttisuuteen liittyy ajatus lapsen turvallisesta elinympäristöstä. Terapeuttiseen orientaatioon kuuluu se, että lastensuojelulaitosten on varmistettava lapsen kokemus turvasta suhteessa henkilöstöön, toisiin lapsiin sekä ympäristöön. (Timonen-Kallio ym., 2017, s.16.)

Yhteistyökumppanimme halusi saada tietoa siitä saavutetaanko lapsen turvallisuuden tunne sijoituksen alkuvaiheessa ja onko heidän tuloprosessinsa tästä näkökulmasta toimiva. Opinnäytetyömme tarkoitus oli tutkia, mitkä tekijät vaikuttavat turvallisuuden tunteeseen sijoituksen alkuvaiheessa. Tavoitteemme oli saada tutkimustietoa lasten turvallisuuden tunteesta yhteistyökumppanille työn kehittämistä varten. Opinnäytetyössämme tarkoitamme lapsilla kaikkia alle 18-vuotiaita lastensuojelulain määritelmän mukaisesti (L 417/2007 6. §).

2 LASTENSUOJELU

2.1 Lapsen etu ja oikeudet

Vastuu lapsen hyvinvoinnista on ensisijaisesti lapsen vanhemmilla tai muilla huoltajilla, mutta viranomaisilla on tarpeen vaatiessa velvollisuus vanhempien tukemiseen heidän kasvatustehtävässään. Viranomaisten velvollisuuksiin kuuluu ohjata perhe sekä lapsi lastensuojelun piiriin tilanteen niin vaatiessa. (Mitä on lastensuojelu?, i.a.) Sosiaali- ja terveysministeriö ja Suomen Kuntaliitto ovat antaneet vuonna 2014 Lastensuojelun laatusuosituksen ohjaamaan lapsi- ja perhekohtaisen lastensuojelutyön tekemistä ja järjestämistä. Tässä suosituksessa käsitellään lapsen etua ja kerrotaan lapsen edun rakentuvan useista eri tekijöistä. Lastensuojelun työskentelyn laadullisista tekijöistä mainitaan oikeudenmukaisuus, avoimuus, luotettavuus, turvallisuus ja lastensuojelun toimien suhteellisuusperiaate. Suhteellisuusperiaate tarkoittaa viranomaisten toimien oikeaa mitoitusta asiakkaan auttamisessa, ja mahdollisimman vähäistä puuttumista tarvittavissa toimissa. (Malja ym., 2019, s. 5, 16–17.)

Lapsella on syntymästään lähtien yksilölliset oikeudet. Yksi tärkeimmistä lapsella olevista oikeuksista on tulla kohdelluksi tasa-arvoisena yksilönä ja oikeus pystyä vaikuttamaan itseään koskeviin asioihin omaa kehitystään vastaavalla tavalla (L 731/1999 6. §). Jokaisella lapsella on samat perus- ja ihmisoikeudet kuin aikuisilläkin, mikä koskee myös kodin ulkopuolella sijaishuollossa olevia lapsia. Suomen perustuslaissa on turvattu jokaiselle perusoikeudet, kuten oikeus elämään, oikeus henkilökohtaiseen vapauteen ja oikeus koskemattomuuteen. Kaikilla lapsilla on erityinen oikeus kasvaa olosuhteissa, jotka tukevat lapsen turvallista ja monipuolista kehitystä. Lapsen oikeuksista säädetään Suomessa vuonna 1991 voimaan tulleessa YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksessa, muissa ihmisoikeussopimuksissa ja Suomen perustuslaissa sekä useissa tavallisen lainsäädännön tasoisissa säädöksissä. Näiden säädösten pohjalta lapsella on oikeus muun muassa välttämättömään huolenpitoon ja turvalliseen kasvuympäristöön. Lisäksi

lapsella on etusija erityiseen suojeluun. (Saastamoinen, 2020, s. 3.) Lastensuojelulain 4 §:ssä on säädetty lastensuojelun keskeisistä periaatteista. Nämä periaatteet ohjaavat lastensuojelun päätöksentekoa ja toteuttamista yksittäisen lapsen edun vaatimalla tavalla siten, että lapsen oikeus monipuoliseen ja tasapainoiseen kehitykseen, turvalliseen kasvuympäristöön ja erityiseen suojeluun toteutuu perus- ja ihmisoikeuslähtöisesti. (L 417/2007 4. §.)

2.2 Avohuolto osana lastensuojelua

Mikäli lapsella on todettu lastensuojelullinen tarve, on avohuollon tukitoimia järjestettävä välittömästi. Tukitoimia järjestetään yhteistyössä lapsen ja vanhempien, huoltajien tai muiden lapsen kasvatuksesta ja hoidosta vastaavien henkilöiden kanssa. (L 417/2007 34. §.) Hyvinvointialueella on vastuu huolehtia siitä, että avohuollon laajuus ja sisältö vastaavat hyvinvointialueen tarpeita, ja muita avohuollon tukitoimia täytyy tarvittaessa järjestää lastensuojelulain mukaisesti (L 417/2007 11. §, 36. §). Pääsääntöisesti hyvinvointialue, jonka alueella lapsen kotikunta on, vastaa avohuollon järjestämisestä ja kustannuksista. Jos lapsi on sijoitettuna avohuollon tukitoimena toiselle hyvinvointialueelle, sijoitus- ja sijoittajahyvinvointialue vastaavat yhdessä avohuollon järjestämisestä. Vastuu kustannuksista on kuitenkin aina sijoittajahyvinvointialueella. (L 417/2007 16a. §, 16b. §.)

Avohuollon tukitoimien tarkoituksena on olla tukena ja vahvistaa vanhempien, huoltajien ja lapsen hoidosta ja kasvatuksesta huolehtivien henkilöiden kasvatuskykyä ja -mahdollisuuksia. Tavoitteena on, että avohuollon tukitoimet vahvistavat ja edistävät lapsen myönteistä kehitystä. Avohuollon tukitoimet ovat aina ensisijaisia huostaanottoon ja sijaishuoltoon nähden. Avohuollon tukitoimet kirjataan aina asiakassuunnitelmaan ja niiden myöntämisestä tehdään joko myönteinen tai kielteinen päätös. Tukitoimien suunnittelussa ja toteutuksessa on aina ensisijaisena tavoitteena lapsen etu. (Avohuolto, 2021.)

Avohuollon tukitoimia voivat esimerkiksi olla perheelle tarjottava perhetyö, tehostettu perhetyö, tukihenkilö, tukiperhe, lastenhoitoapu tai sosiaaliohjaus. Perhetyö

on perheen kotona tehtävää työtä lapsen ja perheen hyvinvoinnin tukemiseksi. Tavoitteena on usein perheen voimavarojen vahvistaminen. Perhetyö on sosiaalihuoltolain alaista palvelua. Tehostettu perhetyö on lastensuojelulain alaista intensiivisempää perhetyötä ja usein perheen kriisitilanteisiin liittyvää työtä. Tehostetun perhetyön asiakkaat ovat yleensä haastavassa tilanteessa elämässään ja tarvitsevat erityistä tukea. (Merja Wright, sosiaalityöntekijä, henkilökohtainen tiedonanto 30.1.2023.)

Tukihenkilön ja tukiperheen käytön taustalla saattavat olla esimerkiksi sosiaalisten verkostojen puute tai niiden vähäisyys. Tukihenkilön ja tukiperheen ansiosta perheen aikuiset voivat hetken hengähtää ja lapsi saa lisää turvallisia aikuisia elämäänsä. Kevyenä tukitoimena lapsille ja perheelle voidaan myös tarjota sosiaaliohjausta, joka on keskeinen osa lastensuojelun toimintaa ja perheiden tukemista. Sosiaaliohjaus on avohuollon tukitoimen toteuttamista asiakassuunnitelmassa sovittujen tavoitteiden mukaisesti. (Merja Wright, sosiaalityöntekijä, henkilökohtainen tiedonanto, 30.1.2023.)

On myös mahdollista sijoittaa lapsi kodin ulkopuolelle avohuollon tukitoimena. Tällöin on kyse sijoituksesta, joka on eri asia kuin sijaishuolto. (Sijaishuolto, i.a.) Lähtökohtaisesti avohuollon sijoituksen kesto on lyhyt, toisin kuin sijaishuollossa, ja tavoitteena on lapsen ja perheen kuntoutuminen. Avohuollossa sijoituksen edellytyksenä on pääsääntöisesti 12 vuotta täyttäneen lapsen ja hänen huoltajiansa suostumus. Huoltajien päätösvalta lapsen asioista ei pääty sijoituksen aikana. Avohuollon tukitoimena toteutettavassa sijoituksessa ei voida käyttää rajoitustoimenpiteitä, esimerkiksi rajoittaa lapsen ja hänen huoltajansa yhteydenpitoa. Mikäli lapsen kotiinpaluu avohuollon sijoituksessa ei ole mahdollista pitkään aikaan, tulee tällöin selvittää sijaishuollon edellytykset. (Sijoitus avohuollon tukitoimena, i.a.)

2.3 Sijaishuolto tarjoaa uudet puitteet lapsen arjelle

Lapsen sijaishuollolla tarkoitetaan kiireellisesti sijoitetun, huostaanotetun tai hallintotuomioistuimen väliaikais määräyksen nojalla sijoitetun lapsen hoidon ja

kasvatuksen järjestämistä muualla kuin lapsen omassa kodissa. Lapsen sijaishuollon järjestäminen on julkinen hallintotehtävä, joka voidaan lastensuojelulain mukaan järjestää perhehoitona, laitoshuoltona tai muulla lapsen tarpeiden edellyttämällä tavalla. (L 417/2007 49. §.)

Mikäli lastensuojelulain määrittämät kasvuolosuhteet lapsen tasapainoiseen ja monipuoliseen kasvuun ja kehitykseen eivät biologisten vanhempien luona toteudu, on lapselle järjestettävä lastensuojelun sijaishuoltoa. Mikäli lastensuojelulain mukaiset perusteet lapsen sijaishuollon toteuttamiselle ovat todettavissa, on lapsen oikeus ja lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän velvollisuus, että sijaishuolto järjestetään viivytyksettä. (L 417/2007 4. §, 40. §.) Tällaisessa tilanteessa lapsen sijoitusta kodin ulkopuolelle ei tule viivyttää tai sivuuttaa, eikä sijaishuoltopaikkaa tule valita taloudellisin perustein. Hyvinvointialueen tulee järjestää lastensuojelu laajuudeltaan ja sisällöltään tarvetta vastaavasti ja osoittaa siihen myös riittävät voimavarat. (L 417/2007 11. §.)

Kun päätös sijaishuollon sijoittamisesta on tehty, lapsen asioita hoitava sosiaalityöntekijä valitsee sijaishuoltopaikan ja valmistelee lapsen sijoittamisen. Sijaishuoltopaikka valitaan sen mukaan mikä lapsen tarpeita parhaiten vastaa. Mahdollisia sijaishuoltopaikkoja ovat perhehoito, ammatillinen perhekoti, lastensuojelulaitos tai muu lapsen tarpeen mukainen hoito. (Sijaishuollon muodot, i.a.) Lastensuojelulaitokset ovat lähinnä valtion ja kuntien sekä yksityisten yhteisöjen ylläpitämiä lastenkoteja, koulukoteja sekä niihin rinnastettavia lastensuojelulaitoksia. Laitoshoito voi olla tarpeen, jos lapsen oireilu on haastavaa ja tilanne edellyttää ammatillista osaamista. Lapsen sijoituksen ollessa väliaikainen, voi laitoshoidon olla paras ratkaisu. Myös sijaishuollon tarpeessa oleva murrosikäinen lapsi voi hyötyä laitoshoidosta. (Lastensuojelulaitokset, i.a.) Lastensuojelulaissa on säädetty lastensuojelulaitoksen tiloista, henkilökunnan määrästä ja pätevyydestä (L 417/2007).

Sijaishuollossa lapsen saaman hoidon kokonaisuuden tulee aina vastata lapsen etua. Sijaishuoltopaikan valinnassa tulee ottaa huomioon myös lapsen sisarusuhteiden ja jo olemassa olevien ihmissuhteiden ylläpitäminen ja hoidon jatkuvuus. Sisarusuhteiden ylläpitäminen edellyttää, että sisarukset sijoitetaan

lähtökohtaisesti samaan perheeseen tai laitokseen. Hoidon jatkuvuudella tarkoitetaan sitä, että lapsella olisi hyvä olla mahdollisuus huostaanotosta huolimatta tilannetta edeltäneisiin pysyviin ihmissuhteisiin ja tuttuun kasvuympäristöön. Yhteys vanhempiin ja muuhun biologiseen perheeseen ja sukuun ei saa katketa huostaanotosta ja sijaishuollosta johtuvista syistä. Sijaishuoltoapaikan valinnassa on otettava huomioon myös lapsen kulttuurillinen, kielellinen ja uskonnollinen tausta. (Araneva, 2016, s. 305.)

Sijaishuollon kautta juridis-hallinnollinen huostaanottopäätös saa rinnalleen hoidollisen, kuntouttavan ja kasvatuksellisen ulottuvuuden. Sijaishuolto on psykososiaalisen intervention ydin. Sijaishuolto ja sen mukanaan tuoman julkisen kodin tarkoitus on muodostaa lapselle arki, jossa tämän on parempi kasvaa ja varttua kuin mitä olisi ilman huostaanoton päätöstä. Uusi koti ei aina kuitenkaan yksin riitä, vaan toteutuakseen sijaishuolto sisältää useita lapselle suunnattuja palveluita. Sijaishuollossa syntyy myös toissijaisia tarpeita, kun lapset kasvavat ja heidän tarpeensa, suhteensa, toimintansa ja odotuksensa muuttuvat. Sijaishuollon kestäessä vuosia, mikä Suomessa on yleistä, muuttuu moni asia lapsen elämässä. Lapsi kasvaa ja kehittyy, lapsen läheiset muuttuvat ja hänen paikkansa yhteiskunnassa muuttuu. Lapselle merkitykselliset aikuiset ja lähiomaiset voivat muuttaa pois, sairastua vakavasti tai kuolla, mikä muuttaa lapsen välittömän sosiaalisen kiinnittymisen muotoja. Tällöin sijaishuollon tehtäväksi tulee tarjota tukea, ja etsiä uusia kiinnittymisen mahdollisuuksia ja tarvittaessa myös muuttaa sijaishuollolle asetettuja tavoitteita. Sosiaalisessa ympäristössä ja sijoituksen aikana tapahtuvat muutokset tuovat osaltaan uudenlaisia tarpeita, joihin sijaishuollon psykososiaalisilla interventioilla voidaan vastata. (Pösö, 2016, s. 21–23.)

2.4 Huostaanotto lapsen kasvun ja kehityksen turvana

Huostaanotto on viimesijainen keino turvata lapsen kehitystä ja kasvua. Huostaanotolla tarkoitetaan lapsen hoidon ja kasvatuksen vastuun siirtymistä viranomaisille. Huostaanotto ja sijaishuolto voidaan toteuttaa vain, jos sijaishuolto on lapsen edun mukaista, avohuollon tukitoimet on todettu riittämättömäksi tai tukitoimet eivät ole lapsen edun mukaisen huolenpidon toteutukseen soveltuvia.

Sosiaalihuollosta vastuussa olevalla toimielimellä on velvollisuus huostaanottaa lapsi ja järjestää hänelle sijaishuolto, jos lapsi vaarantaa vakavasti terveyttään tai kasvuolosuhteitaan käyttämällä päihteitä, tekemällä muun kuin vähäisenä pidettävän rikollisen teon tai muulla tämän kaltaisella tavalla. Velvollisuus huostaanottoon on myös silloin kun huolenpito on puutteellista tai jos muut kasvuolosuhteet uhkaavat vakavasti vaarantaa lapsen terveyttä tai kehitystä. (Huostaanotto, 2020.)

Jos lapselle aiheutuu välitön vaara edellä mainittujen puutteellisten kasvuolosuhteiden vuoksi, järjestetään lapsen hoito kiireellisenä sijoituksena. Kiireellisen sijoituksen kesto on korkeintaan 30 päivää, joiden aikana täytyy tehdä päätös sijoituksen jatkumisesta, lopettamisesta, huostaanotosta tai huostaanoton hakemuksen tekemisestä hallinto-oikeudelle. Kiireellinen sijoitus tehdään ainoastaan silloin kun lapsen turvaamiseen ei ole muita keinoja. (Kiireellinen sijoitus, 2020.)

Huostaanottoon päädyttyäessä on sille oltava aina lain mukaiset edellytykset lastensuojelulain mukaisesti. Huostaanoton valmistelussa arvioidaan lapsen etua, lapsen kasvuolosuhteita, lapsen elämäntavan vahingollisuutta ja mahdollisuuksia avohuollon tukitoimiin. (L 417/2007 40. §.) Lapsen asioissa on järjestettävä neuvotteluja lapsen ja perheen läheisten kanssa. Perheen kanssa sovitaan, keitä neuvotteluissa on mukana. Päävastuu kutsuttavien henkilöiden valinnasta on lapsen asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä. Tavoitteena on pyrkimys hyvään yhteistyöhön asianosaisten kanssa, jotta neuvottelulla päästään parhaaseen mahdolliseen lopputulokseen. (L 417/2007 31. §.) Huostaanotto on voimassa aina toistaiseksi, ja sen perusteet tulee tarkastaa säännöllisesti. Mikäli huostaanottoon ja sijaishuoltoon ei enää ole perusteita tai tarvetta, ne on lopetettava viipymättä. Huostaanotto päättyy viimeistään lapsen täyttäessä 18 vuotta. (Huostaanotto, 2020.)

Riitta Laakso on tarkastellut huostaanoton myötä lasten elämässä tapahtuneita muutoksia. Kuvaukset ovat lasten ja nuorten itsensä kertomia. Tarkastelu kohdistuu lapsen ensimmäiseen vuoteen huostassa. Tutkimustietoa siitä, millaisia muutoksia huostaanotto tuo lapsen elämään, on vähän. Suomessa tehdyissä tutkimuksissa huostaanoton seurauksia on tutkittu usein kokemuksellisesti ja

ajallisesti pitkän aikavälin päästä yhdistämällä useita rekisteriaineistojen tietoja tilanteessa, missä huostassa olleet ovat jo täysi-ikäisiä. Myös kansainvälisiä tutkimuksia lasten kokemuksista huostaanottoajalta on useita, mutta usein ne on tehty hyvin erilaisissa huostaanotto- ja sijaishuoltokäytäntöjen maissa, kuten USA:ssa ja Englannissa. Lasten näkemyksiä selvittävässä tutkimuksessa on syvennytty tutkijoiden rajaamiin aiheisiin ja käytetty strukturoituja kyselylomakkeita toteuttaen tutkimus metodologisesti niin, että niihin ei jää tilaa lasten omille kertomuksille ja käsitteellistyksille. (Laakso, 2016, s. 157–159.)

3 TERAPEUTTINEN LAITOSKASVATUS

3.1 Terapeuttisen laitospasvatuksen mallinnus

Yhteistyökumppanimme yksikön osastot noudattavat toiminnassaan terapeutista laitospasvatuksen mallinnusta. Yhteistyökumppanin mielenkiinto kohdistui siihen, kuinka mallinnus toteutuu käytännössä.

Sipilän hallituksen aikana aloitettu Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma (LAPE) käynnistyi vuonna 2016, ja sitä jatketaan nykyisen hallituksen linjausten mukaisesti vuoteen 2023 saakka. Muutosohjelmaan liittyy useita tutkimuksia ja hankkeita, joita Terveyden ja hyvinvoinnin laitos koordinoi. Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelman kehityskohteina ovat perhekeskukset, lasten ja perheiden varhainen tuki, matalan kynnyksen lasten ja nuorten mielenterveys- ja päihdepalvelut sekä lastensuojelu. LAPE-muutosohjelma on osa Tulevaisuuden sosiaali- ja terveyskeskusohjelmaa ja lastensuojelun suhteen se on osa Lastensuojelun monialaisen kehittämisen 2020–2022 hanketta. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2021.) LAPE-muutosohjelmalla pyritään tasoittamaan vaativimpien palvelujen laadullisia ja alueellisia tasa-arvoeroja. Vaikka palveluja tarvitsevat lapset, nuoret ja heidän perheensä ovat vähemmistö, heille kohdistuvat palvelut muodostavat merkittävän osa palvelutuotannon kustannuksista. Viidelle sote-

uudistuksen jälkeiselle yhteistyöalueelle perustetaan osaamis- ja tukikeskuksia, jotta palveluiden saatavuus, laatu ja asiakaslähtöisyys toteutuisivat. (Valtioneuvosto, i.a.)

Yhteistyökumppanimme yksikön osastot noudattavat toiminnassaan terapeutista laitospasvatusorientaatiota, joka on todettu useissa tutkimuksissa tuloksiltaan paremmin toimivaksi kuin muunlainen laitostyö. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen julkaisu Terapeutin laitospasvatuksen mallinnus -työpaperi (Timonen-Kallio ym., 2017), on osa Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelman yhteydessä nostetuista tutkituista käytänteistä. Työpaperi pohjautuu kansainvälisiin tutkimuksiin.

Kansainvälinen Terapeutin Laitospasvatuksen konferenssi kokoontui Loughboroughin yliopistossa Englannissa 2016. Osallistujina olivat kansainväliset tiedeyhteisöt, jotka tutkivat lasten ja perheiden hyvinvointia. Konferenssin tuloksena julkaistiin Therapeutic Residential Care for Children and Youth; A consensus Statement of the international Work Group on Therapeutic Residential Care. (Whittaker ym., 2016, s. 89.) Julkaisu on toiminut Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen Terapeutin laitospasvatuksen mallinnus -työpaperin pohjana (Timonen-Kallio ym., 2017).

Terapeutin laitospasvatus ei ole kokoelma yksittäisiä ohjelmia, vaan se käsittelee laajemman terapeutin orientaation, jossa korostuvat arjen jakaminen, lapsen ihmissuhteet, eläminen ja oppiminen. Keskeisenä periaatteena on tukea lapsen turvallisuuden tunnetta suhteessa henkilökuntaan, muihin lapsiin ja fyysiseen ympäristöön. Perustana on määrätietoisesti rakennettu työskentelymalli, jota arvioidaan jatkuvasti. Lapsen yhteyttä omiin vanhempiin ja lähiverkostoon pyritään vahvistamaan, vaikka lapsi ei palaisikaan kotiin. Puhutaan yhteisestä kumppanuudesta vanhempien ja lapsen muun verkoston kanssa. Lapsi huomioidaan osana perhettä, kulttuurista yhteisöä ja yhteiskuntaa. Lastenkodissa kasvamisen tulisi olla stressitöntä elämään oppimista hyvien ihmissuhteiden kautta. (Whittaker ym., 2016, s. 89–106.)

Timonen-Kallio ym. ovat sisällyttäneet terapeuttisen laitospedagogian mallinnus -työpaperiinsa Suomen lastensuojelussa laajasti käytetyn Sosiaalipedagogisen orientaation menetelmän, johon sisältyy paljon terapeuttisesti laadittuun laitospedagogiassa mainituista ominaisuuksista, kuten arjen jakaminen. Sosiaalipedagoginen orientaatio sisältää muutokseen suuntautumisen ja Empowerment-ajattelun. Sosiaalipedagogisessa orientaatioissa ohjaaja on enemmän pedagogi, kuin tunnesuhteessa lapseen. Sosiaalipedagogisessa orientaatioissa halutaan yksilön lisäksi käyttää yhteisöä tukemaan lapsen toimijuutta. Yhteisö opettaa sosiaalisia taitoja ryhmässä ja vastuuttaa lasta henkilökohtaiseen vuorovaikutukseen toisten kanssa. (Timonen-Kallio ym., 2017, s. 18.)

3.2 Lapsen kiintymyssuhde

Bowlbyn kiintymyssuhdeteoria on kattava kehys, jolla jäsenetään tunne-elämän kehitystä. Sen mukaan lapsen ja vanhemman suhde on perusta myöhemmälle persoonallisuuden kehitykselle. Siinä missä turvallinen kiintymyssuhde ennakoii tervettä sopeutumista kehityksessä, turvaton kiintymyssuhde puolestaan ennakoii riskiä vaikeuksiin ja oireiluun myöhemmin elämässä. (Brumariu, 2015, s. 32.)

Bowlbyn mukaan häiriöt kiintymyksessä kasvattavat riskiä turvattomaan kiintymyssuhteeseen, mikä puolestaan kasvattaa riskiä erilaisiin mielenterveyden ongelmiin. Turvaton kiintymyssuhde muodostuu, jos lapsen ensisijainen hoitaja ei vastaa lapsen tarpeisiin, laiminlyö lasta tai kohtelee tätä huonosti. Tutkimukset ovat osoittaneet, että kiintymyssuhteeseen vaikuttavat myös muiden hoitajien, aikuisten ja sisarusten suhteet. Turvallisen kiintymyssuhteen muodostumisessa voi auttaa myös muiden hoitajien ja aikuisten turvallinen kiinnittyminen. Kiintymystä kehitysiässä on tutkittu paljon sen jälkeen, kun Bowlby kehitti kiintymyssuhdeteoriaansa 1970-luvulla. Tutkimukset ovat osoittaneet, että lapsen tarpeisiin vastaaminen vaikuttaa suuresti siihen millainen kiintymyssuhde hänelle kehittyy ja millaiset kiintymyssuhteet hänellä on aikuisena muihin. (Miranda ym., 2020, s. 87–88.)

Sinkkonen kuvaa Bowlbyn kiintymyssuhdeteoriaa yritykseksi käsittää ihmisen pyrkimystä luoda voimakkaita tunnesiteitä toisiin ihmisiin. Sinkkonen kertoo Hautamäen toteavan, että ihmislapsella on synnynnäinen pyrkimys liittyä toiseen ihmiseen. Koska läheisyys on vauvalle elintärkeää, kiintymyssuhteen muodostuminen on ensiarvoista. Jos hoivaajan kiinnittyminen jää tapahtumatta, ovat varhaiset traumat ja pitkäkestoinen stressi usein vahingollisia kehittyvälle keskushermostolle. (Sinkkonen, 2004, s. 1866.)

Kiintymyssuhteella ja tunteiden itsesäätelyllä on vahva yhteys tilanteissa, jotka herättävät kielteisiä tunteita. Brumariu (2015, s. 31) kertoo Watersin ja Cummingin todenneen kiintymyssuhteen vaikuttavan siihen, kuinka lapsi kykenee käyttämään kiintymyssuhteen mallia turvallisena perustana, joka tarjoaa hänelle kyvyn tunteiden itsesäätelyyn arkipäivän tilanteissa.

Kiintymyssuhde toimii vahvana teoreettisena lähtökohtana sijaishuollossa tehtävässä työssä. Perheiden moninaistuminen sekä vanhempien ja lasten demokratisoituminen muuttavat myös sijaishuollossa tapahtuvaa kasvatus- ja perhetyötä. Sijaishuollossa työskentelevälle henkilöstölle on tärkeää ymmärtää lapsen syntymäperheen keskeinen merkitys, jotta perhetyö koetaan tärkeäksi silloinkin, kun kotiutuminen ei ole mahdollista. Myös moni vanhempi voi tarvita tukea käsitellessään tunteita, joita huostaanotto heissä herättää. Jos vanhempi hyväksyy jaetun vanhemmuuden sijaishuollon kanssa, vaikuttaa se usein myönteisesti myös lapsen hyvinvointiin. (Timonen-Kallio ym., 2017, s. 22.)

3.3 Omaohjaajatyöskentely

Useissa lastensuojelun laitoksissa on käytössä omaohjaajahoitomenetelmä. Omaohjaajasta käytetään myös nimitystä omahoitaja. Omaohjaajalla tarkoitetaan sitä, että lapselle nimetään sijoituksen alussa yleensä yksi tai kaksi omaohjaajaa. Omaohjaajasuhde on terapeutin menetelmä, joka perustuu korjaavalle ihmissuhteelle. Lapsi ja hänen yksilölliset tarpeensa otetaan huomioon yksilöllisesti. Lapsi saa tunne-elämää korjaavan vuorovaikutussuhteen. (Tiili, 2020, s. 97.)

Omaohjaajat ovat päävastuussa lapsen asioista. He auttavat lasta sopeutumaan sijoituksessa ja rakentavat arkea yhdessä lapsen kanssa sekä pitävät huolta yhteydenpidosta viranomaisiin lasta koskevista asioista. He pyrkivät luomaan kokonaiskuvaa lapselle tapahtuneista asioista, tämän kasvuympäristöstä ja verkostosta sekä pitävät yhteyttä kouluun. (Lastenkoti, nuorisokoti, i.a.) Menetelmä sisältää vaikutteita psykoterapian, psykiatrian ja psykologian tutkimusten käsitteistöstä, ja Suomessa sitä kokeiltiin ensimmäisenä Helsingin Naulakallion koulukodissa 1970-luvun alussa. (Tiili, 2020, s. 96.) Prosessin lisäksi tärkeää on lapsen persoonallisuutta tukeva ja kehittävä lähestymistapa toiminnassa ja suhtautumisessa (Timonen-Kallio ym., 2017, s. 26).

Omaohjaajasuhteen merkityksellisyyttä lähestytään persoonallisuuspsykologian, kehityspsykologian ja kiintymyssuhdeteorian kautta (Tiili, 2020, s. 96–97). Sijais- huollossa tapahtuva kasvatustyö toteutuu omaohjaajasuhteen kautta. Lapsen yksilöllisten piirteiden huomiointi on tärkeää, koska lapsi voi saada siten kokemuksen itsensä ainutkertaisuudesta ja tärkeydestä. On tärkeää, että omaohjaaja muodostaa turvallisen kiintymyssuhteen lapsen kanssa. Lapsen myönteinen, pysyvä muutos edellyttää turvallista vuorovaikutusta ja lapsen aitoa kohtaamista. Kiintymyssuhteen eteen tehtävä yksilöllinen työ toteutuu enimmäkseen jokapäiväisissä tilanteissa, mutta myös omaohjaajan kanssa vietetyssä laatuajassa. Lapsi voi esimerkiksi kaivata omaohjaajalta halausta ja kosketusta. Omaohjaajalla on tärkeää olla hyvät vuorovaikutustaidot ja empatiakykyä. (Timonen-Kallio ym., 2017, s. 26.)

Aluksi omaohjaaja tekee lapsesta alkuarvion. Alkuhaastattelu auttaa luomaan lapseen kontaktin, sekä muodostamaan käsityksen lapsen kokonaistilanteesta. On tärkeää, että lapsi kokee olevansa tärkeä ja, että hän ymmärtää hänelle esitetyt kysymykset. Alkuneuvottelussa laaditaan vaihtoehtoja hoitosuunnitelmaksi, jonka valmistelusta ja toteuttamisesta omaohjaaja kantaa vastuun. Omaohjaaja tekee hoito- ja kasvatustyötä kehittämällä lapsen itsehallintaa, kontaktikykyä, keskittymistä, kestävyyttä, sopeutumista, tunteiden tunnistamista ja ilmaisua, turhautumisen sietoa, sukupuolisuutta, aktiivisuutta ja fyysistä olemusta. (Tiili, 2020, s. 97.)

Jos lapsi ei ole saanut varhaisessa vaiheessa huolenpitoa, turvaa ja kanssakäymistä, voi omaohjaajasuhde toimia korjaavana kokemuksena. Kun yksilö voi kokea luottavansa toiseen ihmiseen, lisää se hänen kontaktikykyään. Omaohjaajasuhteessa lapsi voi kokeilla miten tunteet vaikuttavat käyttäytymiseen. Lasta autetaan tunnistamaan ja sanoittamaan tunteita ja tunnetiloja erilaisissa tilanteissa ja tarjotaan sopivia ilmaisutapoja eri tunteille. Aikuinen opettaa itsehallintaa yhteisten sääntöjen, rutiinien ja vastuun avulla. Lasta voidaan tukea kestävässä turhautumista vaikeissa ja pitkästyttävissä tilanteissa. Lasta opetetaan keskittymään esimerkiksi yhdessä lukemalla ja edellyttämällä koulunkäyntiä. Lasta tuetaan huolehtimaan hygieniastaan omatoimisesti. (Tiili, 2020, s. 97–98.)

3.4 Tuloprosessi yhteistyökumppanimme yksikössä

Yhteistyökumppanimme noudattaa toiminnassaan Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen Terapeuttisen laitospalvelun mallinnusta. Terapeuttisen laitospalvelun mallinnus (eng. Therapeutic residential care) tarkoittaa käsitteenä terapeuttista orientaatiota, joka tarjoaa lähestymistavan moniin eri laitospalveluihin. Lähtökohtana on kehittää laitostyötä siten, että tunnistetaan paremmin jokaisen lapsen traumaattisten elämäntilanteiden erityisyys. Tavoitteena on traumaattisten tapahtumien käsittely ja muutosten aikaan saaminen siten, että lapsi ei vaurioidu pysyvästi. (Timonen-Kallio ym., 2017, s. 16.) Tuloprosessia on kuvattu myös henkilökunnan ohjeistuksessa (Tulotilanteen muistilista, i.a.).

Tuloprosessissa keskitytään terapeuttisen laitospalvelun kahteen ensimmäiseen keskeiseen periaatteeseen eli turvallisuuteen ja turvallisuuden tunteen luomiseen. Yhteistyö vanhempien kanssa on tuloprosessissa tärkeää. (Timonen-Kallio ym., 2017, s. 16.) Yhteistyökumppanimme yksikössä toteutetaan työparityöskentelyä, jossa jokaisella lapsella on kaksi omaohjaajaa. Tulovaiheessa pyritään luomaan hyvä perusta omaohjaajatyöskentelylle ja kiintymyssuhteille.

Yhteistyökumppanimme johtava sosiaalityöntekijä järjestää kerran viikossa kokouksen, johon osallistuu sosiaalityöntekijöitä ja yksikön johtaja sekä osastojen esimiehiä. Kokouksessa etsitään huostaanotetuille lapsille sopivaa sijoituspaikkaa. Ryhmä jakaa tietämystään ja osaamistaan sopivan paikan löytämiseksi. Valittavaan sijoituspaikkaan vaikuttavat lapsen koulun, harrastusten, perheen ja mahdollisten hoitokontaktien sijainti. Lapsen yhteys omaan verkostoon halutaan turvata. (Yksikön vastaava ohjaaja, henkilökohtainen tiedonanto 23.2.2022 ja yksikön vastaava ohjaaja, henkilökohtainen tiedonanto 10.3.2022.)

Kun kokouksessa todetaan, että tietyn sijaishuollon yksikön osaston osastopaikka voisi olla lapselle sopiva, voidaan aloittaa tutustuminen. Lapselle tiedonvalitusta paikasta kertoo tilanteesta riippuen lapsen sosiaalityöntekijä tai esimerkiksi omaohjaaja vastaanotto-osastolla. Lapsen ja omaohjaajien kesken tutustutaan videopuhelun avulla. Useimmiten järjestetään tutustumiskäynti, mahdollisesti lisäksi yövierailu. Myös vanhemmat kutsutaan mukaan tutustumaan. Näillä vierailuilla pyritään varmistamaan omaohjaajiin tutustuminen. Lapsen ja vanhempien mielipide sijoituspaikasta otetaan huomioon. Jos lapsi vastustaa voimakkaasti valittua paikkaa, sijoituspaikaksi etsitään toinen paikka.

Koska yksikön osastot ovat perustason sijoituspaikkoja, lapset eivät tule kiireellisinä. Tämä mahdollistaa sen, että tutustumisvaiheeseen voidaan käyttää enemmän aikaa ja varmistaa, että omaohjaaja on paikalla, kun lapsi muuttaa. Lapsen tulotilanteessa ovat vaihtelevasti mukana eri kokoonpanoissa sosiaalityöntekijät, edellisen sijoituspaikan omaohjaaja ja lisäksi mahdollisesti vanhemmat. Mikäli vanhemmat eivät ole mukana tulotilanteessa, he ovat tervetulleita heti tuloiltana tutustumaan lapsen uuteen sijoituspaikkaan.

Yhteistyökumppanimme yksikön tulotilanteen ohjeissa mainitaan ajan antaminen. Kun lapselle kerrotaan osaston käytänteistä, tutustutetaan lähialueisiin ja hoidetaan koulu- ym. juoksevat asiat, samalla tutustutaan ja luodaan yhteys lapseen. Tuloprosessiin kuuluu vanhempien ja lapsen haastattelut. (Yksikön vastaava ohjaaja, henkilökohtainen tiedonanto 10.3.2022.)

4 TURVALLISUUDEN TUNNE

Riitta Laakso on tutkimuksessaan tarkastellut huostassa olevien lasten hyvinvointia ja sijaishuoltoon liittyviä kokemuksia. Tutkimuksessa haastateltiin 20 huostassa olevaa lasta, jotka asuivat eri puolella Suomea sijaisperheissä ja lastensuojelulaitoksissa. Tutkimuksen tulokset jaoteltiin neljään päälukuun sen mukaan mitä lapset kokivat keskeiseksi hyvinvointinsa kannalta. Nämä pääluvut olivat turvallisuus, suhteet, vahvistuminen ja osallisuus. Laakso toteaa turvallisuuden liittyvässä osiossa, että lapset pitivät sijaishuoltopaikkojen ilmapiiriä usein positiivisena kuvaillen sitä sanoilla rento, leppoisa, turvallinen ja kannustava. Kaikki kokemukset ilmapiiristä eivät kuitenkaan olleet positiivisia, vaan joukossa oli muutamia, jotka kokivat ilmapiirin esimerkiksi välinpitämättömänä. Lapset kertoivat myös turvattomuuden tunteista, joita oli aiheuttanut työntekijöiden epäammattimainen toiminta, kuten loukkaavat kommentit tai kiusaamiseksi koettu käytös. Myös aikuisten epäoikeudenmukaiseksi koettu vallankäyttö liittyi turvattomuuteen. Lisäksi turvattomuutta saattoi aiheuttaa toisten lasten uhkaava käytös, joka ilmeni esimerkiksi kiusaamisena ja haukkumisena. Ylipäätään turvallisuuden kokemus ei ollut tutkimuksessa mustavalkoinen. Lapset saattoivat esimerkiksi kertoa sijaishuoltopaikassa tapahtuneesta pelottavasta tilanteesta, vaikka ilmapiiriä yleisesti kuvattiin rentona ja turvallisena. (Laakso, 2019b, s. 5, 35, 37–40.)

Riitta Laakso ja Rosi Enroos ovat tutkineet lapsen sijaishuoltopaikkaan tuloa sekä huostaanotettujen lasten että sijaishuoltopaikkojen työntekijöiden näkökulmasta. Laakso ja Enroos tarkastelevat lapsen sijaishuoltopaikkaan siirtymistä sekä institutionaalisenä toimintana että henkilökohtaisena kokemuksena ja korostavat sijaishuoltopaikkaan tulon erityistä siirtymävaihetta sekä lapsen sijoitusta merkittävänä lastensuojelun interventiona. Laakso ja Enroos korostavat aiheen tärkeyden lisäksi sitä, että tutkimusta sijaishuoltopaikkaan siirtymisestä on tehty hyvin

vähän sekä Suomessa että kansainvälisesti. Laakso ja Enroos tarkastelivat kahta haastatteluaineistoa, joista toinen oli kerätty huostassa olevilta lapsilta ja toinen lastensuojelulaitosten sekä ammatillisten perhekotien työntekijöiltä ja sijaisvanhemmilta. Suurin osa haastatelluista lapsista oli 14–18-vuotiaita ja heitä haasteltiin noin puoli vuotta huostaanotosta sekä uudelleen vuoden päästä huostaanotosta. Haastatteluissa oli keskitytty siihen, mitä konkreettisesti tapahtuu, kun lapsi tulee sijaishuoltoon ja mitä asioita pidetään merkityksellisinä sekä millaisia käytäntöjä tilanteessa on. (Laakso & Enroos, 2016, s. 506–508.)

Laakso ja Enroos korostivat seuraavia teemoja: tutustuminen, paikka, aika ja suhteet. Nämä teemat olivat merkittäviä molemmissa haastatteluaineistoissa. Monet lapsista olivat käyneet etukäteen tutustumassa sijaishuoltoon. Tutustumiskäynnit koettiin merkittävänä ja lapset kiinnittivät huomiota konkreettisiin asioihin sijaishuoltoon, kuten muihin ihmisiin ja heille itselleen varattuun huoneeseen. Haastatteluissa lapset kertoivat pohtineensa etukäteen, millainen paikka tuleva sijaishuolto on, ja kuinka he tulotilanteessa saattoivat kiinnittää huomiota pieniltä tuntuviin asioihin. Haastatteluissa kävi ilmi, että osalla lapsista sijoitus oli edennyt niin nopeasti, etteivät he ehtineet valmistautua siihen. Tällaisissa tapauksissa sijaishuoltoon tulo koettiin erityisen rankaksi. (Laakso & Enroos, 2016, s. 508–511.)

Huolellinen suunnittelu ja ajan antaminen muutokseen sopeutumiseen on tärkeää, kun lapsi siirtyy sijaishuoltoon. Pysyvän kasvuympäristön tarjoaminen on tärkeää, ja se onkin yksi sijaishuollon ja huostaanoton keskeisistä tavoitteista. Kasvuympäristön turvallisuutta edistää sijaishuoltoon ja ihmssuhteiden pysyvyys. Lastensuojelun toistuvista sijoituksista ja monipaikkaisesta asumisesta sijoitettujen lasten näkökulmasta kertoo Riitta Laakso, joka on tehnyt aiheesta tutkimuksen osana hallituksen lapsi- ja perhepalvelujen muutosohjelmaa (LAPE). Laakso kertoo, kuinka merkittävästä muutoksesta on kyse, kun lapsi joutuu muuttamaan toiselle paikkakunnalle, minkä seurauksena koulunkäynti sekä yhteydenpito perheeseen ja kavereihin muuttuvat. Laakso toteaa, että lapset olivat saaneet vaikuttaa vain vähän tulevaan asuinpaikkaansa, eikä heillä ollut siitä juurikaan tietoa etukäteen. Paikkakunnan vaihdoksen lisäksi myös asuinpaikan jatkuva vaihtuminen aiheutti katkoksia ihmssuhteisiin. Tällaiset katkokset voivat

johtaa lapsen luottamuksen menettämiseen toisia ihmisiä kohtaan. (Laakso, 2019a, s. 4, 10–11.)

Saman kaltaisista tuloksista kertoo Viktoria Skoog, joka toteaa, että liian vähäinen informointi ja osallisuus loi lapselle kaoottiselta tuntuvan tilanteen. Skoog painottaa lapsen osallisuutta sosiaalipalvelujen suunnittelussa ja lapsen oikeutta saada tietoa historiastaan, nykytilanteestaan sekä tulevaisuudestaan. Skoog totesi myös, että äkillisiä sijoituksia tulisi välttää, koska niitä ei ehditä yleensä suunnittelemaan riittävän huolellisesti. Skoog pitää tärkeänä, että lapset eivät menetä yhteyttä heille tärkeisiin ihmisiin ja korostaa, että lasten pitäisi itse saada määrittää heille tärkeät ihmiset sekä saada tukea yhteydenpitoon näihin ihmisiin. (Skoog, 2013, s. 59.)

Tutkimuksessa sijaishuoltopaikkaan tulosta sekä lapset että aikuiset kertoivat suhteiden luomisen tärkeydestä. Lapset loivat suhteita muihin yhdessä tekemällä ja aikaa yhdessä viettämällä. Lapset kertoivat kuinka sijaishuoltopaikan muut lapset sekä konkreettiset asiat, kuten lempiruoan tarjoaminen, olivat auttaneet suhteiden luomisessa. Sijaishuoltopaikassa asuvien lasten keskinäistä suhteiden rakentamista pidettiin tärkeänä, jotta heille syntyy tunne hyväksytyksi tulemisesta. Lasten haastatteluissa korostui, kuinka tärkeää heille on löytää sellainen ihminen, jolle voi jakaa omia ajatuksia ja tunteita. Monet lapsista kertoivat myös kaipaavansa omia vanhempiaan ja kavereitaan. Johtopäätöksissä Laakso ja Enroos toteavat, että hyvässä tulokäytännössä on tunnistettava sekä institutionaalinen että henkilökohtainen näkökulma. Jos painottaa liikaa yhtä, niin toinen jää liian vähälle huomiolle. (Laakso & Enroos, 2016, s. 512–514.)

Suhteiden merkitys korostuu myös Laakson toisessa tutkimuksessa, jossa hän kertoo, että huostaan otetut lapset pitävät usein yhteyttä biologisiin perheenjäseniinsä. Myös muihin sukulaisiin saatetaan pitää yhteyttä, esimerkiksi isovanhempiin. Laakso kertoo, että lapsille on tärkeää saada vaikuttaa siihen, keitä he tapaavat ja kuinka usein. Lähes kaikille tutkimukseen osallistuneille lapsille äiti oli se, johon pidettiin yhteyttä huolimatta mahdollisista ristiriidoista. Laakson havainto on, että suhteiden tukeminen ei ole vain yhteydenpidon mahdollistamista vaan myös mahdollisuutta selvittää ristiriitoja ja läheissuhteen luonnetta lapsen

ja lapsen läheisten kanssa. Laakso kertoi myös lasten suhteista sijaishuoltopaikkojen aikuisiin; lasten luottamuksesta heitä kohtaan sekä siitä, että lapset saavat heiltä tukea asioiden käsittelyyn. Lähes jokainen lapsi kertoi sijaishuoltopaikassa olevan ainakin yksi aikuinen, joka sai lapsen tuntemaan itsensä hyväksytyksi. Kiinnostava havainto oli toisaalta se, että lasten asioista vastaava sosiaalityöntekijä jää lapsille yleensä kovin etäiseksi. Laakso arvioikin, etteivät lapset tunnista sosiaalityöntekijää henkilönä, joka vastaa heidän hyvinvoinnistaan ja asioistaan. Jos sosiaalityöntekijä oli pysynyt samana riittävän pitkään, hänet kuitenkin koettiin merkittävämpänä. (Laakso, 2019b, s. 44–51.)

Yksi keskeisistä Laakson tutkimuksessa esille tulleista teemoista oli vahvistuminen. Laakso painottaa sijoituksen aikana saatujen terapia- ja kuntoutuspalvelujen lisäksi terapeuttisen orientaation sekä arjessa tapahtuvien tilanteiden terapeutista merkitystä. Haastateltavat lapset toivat esille esimerkiksi sosiaalisuuden lisääntymisen sijoituksen aikana. Monet olivat aluksi olleet ujoja ja pysytelleet omassa huoneessaan, mutta sijoituksen edetessä rohkeus oli lisääntynyt. Osallisuus oli myös yksi esille noussut teema Laakson tutkimuksessa, mikä näkyi esimerkiksi siten, että lapset kokivat voivansa vaikuttaa heitä koskeviin asioihin. Lasten mielipidettä kysyttiin sijaishuoltopaikkojen arjessa esimerkiksi yhteisen vapaa-ajan viettotavoista ja retkistä. Lapsen ikä vaikutti siten, että mitä enemmän lapsella oli ikää, sitä paremmin hän koki pystyvänsä omista asioistaan päättämään. Laakson mielestä yllättävä havainto oli, että lapset kertoivat voivansa vaikuttaa myös omalla käytöksellään. Lapset kertoivat sääntöjen mukaan käyttäytymisestä ja asiallisesta neuvottelusta sekä siitä, miten kannattaa käyttäytyä ja miten ei. (Laakso, 2019b, s. 55, 58, 65, 67, 70–71.)

5 OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS JA TAVOITE

Yhteistyökumppanimme oli erään suomalaisen kunnan sijaishuollon yksikkö. Yksikköön kuuluu kolme osastoa. Tutkimuksemme kohderyhmä oli näiden kolmen

osaston lapset. X ja Y ovat molemmat seitsemänpaikkaisia osastoja lasten pitempiaikaista hoitoa ja kasvatusta varten. Z on toiminta-ajatukseltaan samanlainen, mutta kuusipaikkainen osasto. Osastojen lapset ovat 12–17-vuotiaita. (Yksikön omaevalvontasuunnitelma, 2021.)

Opinnäytetyömme tarkoituksena oli tutkia lasten turvallisuuden tunteeseen vaikuttavia tekijöitä sijoituksen alkuvaiheessa. Tavoitteenamme oli saada tutkimustietoa lasten turvallisuuden tunteesta yhteistyökumppanille työn jatkokehittämistä varten; mitkä tekijät tuloprosessissa vahvistavat turvallisuuden tunnetta ja mitkä heikentävät sitä, sekä mitä muuta voisi mahdollisesti tehdä turvallisuuden tunteen parantamiseksi. Tavoittemme oli vastata seuraaviin tutkimuskysymyksiin:

1. Mitkä seikat vahvistavat lapsen turvallisuuden tunnetta sijoituksen alkuvaiheessa?
2. Mitkä seikat heikentävät lapsen turvallisuuden tunnetta sijoituksen alkuvaiheessa?
3. Mitä muita keinoja on vahvistaa lapsen turvallisuuden tunnetta sijoituksen alkuvaiheessa, joita ei vielä ole käytössä tuloprosessissa?

6 AINEISTON KERUU JA SEN ANALYYSI

6.1 Aineiston keruu

Tutkimuksemme oli kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus. Laadullisen tutkimuksen tavoite ei ole tilastolliset yleistyksset vaan pyrkimys kuvata ja ymmärtää jotain ilmiötä, tai antaa jollekin ilmiölle teoreettinen tulkinta (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 73). Yksi laadullisen tutkimuksen yleisimmistä aineistonkeruumenetelmistä on haastattelu. Haastattelun etuna on sen joustavuus; haastattelussa voidaan toistaa kysymys, selventää sanamuotoja ja oikaista väärinkäsityksiä. Lisäksi haastattelun kysymykset voidaan esittää siinä järjestyksessä kuin parhaaksi nähdään.

Aineistonkeruumenetelmäksi valitsimme puolistrukturoidun yksilöhaastattelun. Puolistrukturoitu haastattelu, jota kutsutaan myös teemahaastatteluksi, on etukäteen valittujen teemojen ja niihin liittyvien tarkentavien kysymysten mukaan etenevä haastattelu. Tarkentavia ja syventäviä kysymyksiä voidaan esittää haastateltavan antamien vastauksien perusteella. (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 62–63, 65.) Puolistrukturoitua haastattelua puolsi myös se, että se antoi meille mahdollisuuden avoimelle keskustelulle. Halusimme haastattelujen olevan enemmänkin keskustelun omaisia vapaamuotoisia tilanteita, joissa kuitenkin yritetään saada vastauksia tiettyihin kysymyksiin.

Haastattelukysymykset (LIITE 1) laadimme opinnäytetyömme teoriaan pohjautuen. Päällimmäisenä meitä ohjasi kysymysten laadinnassa kuitenkin lapsen etu. Lapsen edun takaamiseksi laadimme kysymykset niin, että ne olisivat mahdollisimman hienovaraisia. Ensimmäiset haastattelukysymykset, jotka koskivat lapsen taustoja valitsimme siksi, että halusimme tietää vaikuttaako lapsen ikä tai sijoituksen kesto siihen, miten lapsi kokee turvallisuuden tunteen. Pohdimme myös, että vastauksissa voi olla eroja sen perusteella missä lapsi on ennen sijoitusta asunut.

Mietimme myös yhteistyökumppanimme kanssa haastattelukysymyksiä ja huomioimme heidän toiveensa saada vastauksia joihinkin tiettyihin kysymyksiin. Yhteistyökumppanimme halusi saada vastauksen siihen, tietääkö lapsi, miksi on sijoitettuna. Tämä kysymys oli perusteltua esittää yhteistyökumppanin toiveen lisäksi myös lapsen oikeuksien vuoksi. Yksi lapsen tärkeimmistä oikeuksista on tulla kohdelluksi tasa-arvoisena yksilönä (L 731/1999 6. §). Samasta syystä laadimme kysymyksen, joka koski sijoituksen alkamisesta tiedottamista. Skoog (2013, s. 59) painottaa lapsen osallisuutta sosiaalipalvelujen suunnittelussa ja lapsen oikeutta saada tietoa historiastaan, nykytilanteesta ja tulevasta.

Opinnäytetyön aiheen sensitiivisyyden vuoksi yritimme laatia kysymykset mahdollisimman hienovaraisiksi. Lapsen edun varmistaminen näkyi kysymyksiä laatiessamme niin, että emme halunneet kysyä lapsilta liian arkaluontoisia kysymyksiä. Kerroimme myös haastatteluja tehdessämme, että meille ei tarvitse kertoa sijoituksen syytä, vaan vastaukseksi riittää tietääkö syyn. Lapsen etu ohjasi meitä

vaikuttamiseen liittyvässä kysymyksessä, sillä yksi tärkeimmistä lapsella olevista oikeuksista on oikeus pystyä vaikuttamaan itseään koskeviin asioihin omaa kehitystään vastaavalla tavalla (L 731/1999 6. §).

Kysymys, jossa kysyttiin lapsen tukena olleista henkilöistä, liittyi turvallisuuden tunteeseen. Useissa tarkastelemissamme tutkimuksissa korostui läheisten tärkeys. Yksi kysymys liittyi myös yhteistyökumppanimme yksikössä käytettävään tuloprosessiin, jossa korostetaan läheisten kanssa tehtävää yhteistyötä. Myös kiintymyssuhdetta voidaan pitää oleellisena tätä kysymystä laadittaessa. Turvallisuuden tunteen toteutuminen ohjasi meitä myös kahden seuraavan kysymyksen laadinnassa, joissa kysyimme lapsen ensimmäisistä päivistä sekä seikoista, jotka tekivät olon hyväksi tai huonoksi. Pohdimme, että kysyttäessä sitä millaiseksi lapsi koki olonsa, vastauksen antaminen asteikolla yhdestä kymmeneen voisi auttaa sellaisia lapsia, joiden on vaikea sanoittaa tunteitaan.

Omaohjaajaan tutustumiseen liittyvällä kysymyksellä sekä sen apukysymyksillä haimme tietoa omaohjaajatyöskentelystä, joka on tärkeä osa terapeutista orientaatiota, jota yhteistyökumppanimme yksikkö toiminnassaan noudattaa. Lisäksi yhteistyökumppanimme yksikön tuloprosessiin kuuluu, että tulovaiheessa pyritään luomaan hyvä perusta omaohjaajatyöskentelylle ja kiintymyssuhteille. Turvallisuuden tunteen saavuttamista edesauttaa se, että lapsella on aikuinen, johon voi luottaa.

Kahdessa viimeisessä kysymyksessä annoimme lapsille mahdollisuuden kertoa, miten he olisivat muuttaneet sijoituksen alkuvaihetta, minkä asian he olisivat toivoneet tapahtuneen eri tavalla tai kuinka he olisivat itse toimineet toisin. Näillä kysymyksillä halusimme löytää keinoja, joilla voisi lisätä turvallisuuden tunnetta entisestään sijoituksen alkuvaiheessa ja selvittää onko tuloprosessi toimiva.

Tutkimusympäristömme oli yhteistyökumppanimme sijaishuollon yksikön osastot X, Y ja Z. Toteutimme haastattelut heinä-elokuussa 2022, ja niihin osallistui yhdeksän lasta eri osastoilta. Jaoimme haastattelujen toteutuksen siten, että jokainen meistä opinnäytetyön tekijöistä otti vastuulleen yhden osaston haastattelut itsenäisesti. Haastatteluja ennen kävimme osastoilla esittäytymässä ja

kertomassa työmme tavoitteista ja tarkoituksesta. Kerroimme haastatteluihin osallistumisen olevan vapaaehtoista ja että haastateltava voisi keskeyttää haastattelun milloin vain. Kerroimme, miten käsittelemme haastatteluaineistoja ja kävimme myös huolellisesti läpi yksityisyyden suojaa koskevat seikat.

Käydessämme esittäytymässä ja kertomassa työstämme osastoilla, annoimme haastattelukysymykset lapsille nähtäväksi. On hyvä antaa haastateltavan tutustua etukäteen kysymyksiin, jotta haastattelu onnistuisi (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 63). Vierailujen yhteydessä lapset kertoivat mahdollisesta halukkuudestaan osallistua tutkimukseen. Osa lapsista ilmaisi halukkuudestaan vasta vierailumme jälkeen. Lapsien huoltajille lähetettiin suostumuslomake sekä saatekirje (LIITE 2). Lomakkeella joko kiellettiin tai hyväksyttiin lapsen tutkimukseen osallistuminen ja saatekirjeessä kerrottiin tutkimuksesta. Osastojen työntekijät hoitivat puolestamme huoltajille suunnatun kirjeen toimittamisen ja lupalomakkeen vastaanoton. Kaikki huoltajat, joille kirje lähetettiin, antoivat suostumuksen lapsen tutkimukseen osallistumiseen. Lapsille oli oma suostumuslomake ja saatekirje (LIITE 3). Osastoilla haastatteluja tehdessämme pyysimme lapsia täyttämään heille suunnatun suostumuslomakkeen ennen kuin aloitimme haastattelun. Lisäksi annoimme haastateltaville lapsille laatimamme tietosuojaselosteen haastattelun yhteydessä. Haastattelut tallennettiin puhelimen äänitystoiminnolla.

6.2 Aineiston analyysi

Tallennetut haastattelut litteroitiin eli kirjoitettiin tekstimuotoon. Keräsimme jokaisen litteroidun haastattelun yhteen Word-tiedostoon. Välttääksemme tekemästä omia tulkintoja, litteroimme haastatteluaineistot sanasta sanaan. Nimesimme haastateltavat koodeilla H1-H9 haastateltavien lukumäärän mukaan. Litteroimme kaikki täytesanat lapsien vastauksien osalta, mutta omia täytesanoja jätimme pois. Litteroimme myös lasten pitämät pitkät hiljaisuudet tai naurahdukset ja muut reaktiot. Yksityisyyden suojan varmistamiseksi haastattelutallenteissa esille tulleet henkilöiden nimet muutimme litteroidussa aineistossa esimerkiksi muotoon henkilö x. Haastatteluja kertyi 104 minuuttia ja litteroitua aineistoa tuli kaiken

kaikkiaan 40 sivua. Litteroinnin valmistuttua poistimme tallennetut haastattelut puhelimistamme.

On olemassa erilaisia aineistolähtöisiä analyysimalleja. Yksi näistä on Milesin ja Hubermanin (1994) luoma analyysi, jossa aineistoa pelkistetään, ryhmitellään sekä luodaan ala-, ylä- ja pääkategorioita ja yhdistäviä kategorioita (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 84). Tämä aineistolähtöinen sisällönanalyysi valikoitui meidän analyysimenetelmäksemme. Olimme pohtineet tämän analyysimenetelmän käyttöä jo opinnäytetyön suunnitelmavaiheessa. Tärkein kriteeri tämän analyysimenetelmän valinnalle oli se, että sillä pyritään tutkittavien ymmärtämiseen. Analyysille on ominaista, että kaikissa analyysin vaiheissa tutkija pyrkii ymmärtämään tutkittaviaan. (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 94.) Aineiston analyysin ensimmäisessä vaiheessa aineistosta pelkistetään alkuperäiset ilmaisut ja etsitään tutkimuskysymyksiin liittyviä oleellisia asioita. Seuraavassa vaiheessa pelkistetyistä ilmaisuista muodostetaan alakategorioita, joille annetaan sisältöä kuvaava nimi. Sitten alakategorioita yhdistetään toisiinsa samankaltaisuuden perusteella ja niistä muodostetaan yläkategorioita. Yläkategoriat nimetään myös niiden sisällön mukaan. Mikäli aineisto on tarpeeksi laaja, voidaan yläkategorioita yhdistämällä muodostaa vielä pääkategorioita. Viimeiseksi kaikista kategorioista muodostetaan yksi kuvaava, yhdistävä kategoria. Kategorioiden avulla etsitään vastauksia tutkimuskysymyksiin. (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 85.)

Aloitimme analyysin lukemalla huolellisesti litteroidut aineistot useaan kertaan. Saadaksemme aineiston selkeämmäksi ja lyhyemmäksi siirsimme kysymykset sekä vastaukset tiivistettyinä, pelkistettyinä ilmauksina Excel-tiedostoon, jonne teimme jokaiselle vastaajalle oman välilehden nimeten ne H1-H9 vastaajan mukaan. Lisäsimme myös sellaiset tärkeät asiat, joita olimme saaneet tietää lisäkysymysten avulla tai spontaanisti lapsien kertomana, välilehdille muiden vastauksien perään.

Seuraavassa vaiheessa tiivistimme aineistoa entisestään vastauksia pelkistämällä ja korostamalla. Tätä pelkistämistä kutsutaan aineiston redusoinniksi, joka on aineistolähtöisen sisällönanalyysin ensimmäinen vaihe (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 91). Siirsimme nämä pelkistetyt vastaukset uuteen Word-tiedostoon,

jossa listasimme ne samankaltaisuuden perusteella. Tässä vaiheessa olimme karsineet vastauksista pois kaiken, mikä ei kuulunut oleellisesti tutkimuskysymyksiimme. Redusoinnin yhteydessä teimme samalla klusterointia eli ryhmittelyä (Taulukko 1), jossa aineistosta etsitään samankaltaisuuksia ja eroavaisuuksia (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 92). Tämä oli perusteltua, koska tässä vaiheessa etenkin samankaltaiset vastaukset alkoivat selvästi erottua aineistosta.

Taulukko 1. Esimerkki klusteroinnista

Pelkistetty ilmaus	Alaluokka
Voi vaikuttaa yhteisiin asioihin	Vaikuttamismahdollisuudet
Aina kysytään mielipidettä	Mielipiteen huomioiminen
Voi neuvotella asioista	Neuvottelumahdollisuudet
Tehdään yhdessä asioita	Yhteinen tekeminen

Abstrahointi eli käsitteellistäminen (Taulukko 2) oli analyysin viimeinen vaihe, jossa aineistoa luokiteltiin luomalla teoreettisia käsitteitä tutkimuksen kannalta olennaisesta tiedosta. Tätä luokittelua varten loimme vielä yhden Word-tiedoston. Ryhmittelimme tiedostoon löytämiämme teoreettisia käsitteitä, joista loimme alaluokkia. Teimme siis abstrahoinnin yhteydessä klusterointia, joka onkin osa abstrahointiprosessia. Alaluokkia yhdistämällä muodostimme pääluokkia ja vielä pääluokkia yhdistäviä luokkia.

Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä on ominaista, että etukäteen ei voi määrittää mitä ja minkä tasoisia luokkia voidaan muodostaa. Alaluokan ja yhdistävän luokan väliin muodostuvan luokan tai luokkien tarve selviää vasta kun analyysi etenee. Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä käsitteitä yhdistämällä saadaan vastaus tutkimuskysymykseen. (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 93–94.) Analyysin edetessä palasimme usein alkuperäiseen litteroituun aineistoon varmistaaksemme alkuperäisen sanoman säilymisen.

Taulukko 2. Esimerkki abstrahoinnista

Alaluokka	Pääluokka	Yhdistävä luokka
Vaikuttamismahdollisuudet	Osallisuus	Turvallisuuden tunnetta edistävät seikat
Mielipiteen huomioiminen		
Neuvottelumahdollisuudet		
Yhteinen tekeminen		

Tutkimuksessamme oli kvalitatiivisuuden lisäksi myös kvantitatiivisia eli määrällisiä ominaisuuksia. Aineiston analyysiä tehdessämme esimerkiksi laskimme, kuinka moni vastaajista oli maininnut äidin olleen tukena sijoituksen alussa tai kuinka moni oli tullut sijaishuoltopaikkaan vastaanottokodista. Yksi haastattelukysymyksistämme oli niin ikään numeraalinen kysyessämme arvosanaa siitä, miten lapsi koki olonsa sijoituksen alussa.

7 TULOKSET

7.1 Turvallisuuden tunnetta edistävät seikat

Pystyimme erittelemään analyysin valmistuttua aineistosta viisi pääluokkaa, jotka ovat Verkostot, Omaohjaajatyöskentely, Luottamus, Osallisuus sekä Lapsen oikeudet. Verkostoihin liittyviä tekijöitä oli perhe ja työntekijät sekä läheisten mukana kulkeminen ja luottamus läheisiin. Kaikki haastateltavat yhtä lukuun ottamatta kertoivat, että heillä oli sijoituksen alussa joku tai joitain läheisiä ihmisiä tukena. Neljä lapsista kertoi äidin olleen tukena, osa mainitsi vanhemmat ja perheen. Suurin osa lapsista kertoi sisarusten olleen tukena. Tuen kerrottiin olevan pääsääntöisesti yhteydenpitoa ja kuulumisten kyselyä, niin sanottua mukana

kulkemista. Vastauksissa tuli esiin myös ohjaajien ja muun henkilökunnan antama tuki. Yksi haastateltava kertoi ohjaajien antaman tuen olevan keskusteluapua.

No siis keskusteluapuna, et ainaki ekat päivät mä olin purkamassa aivan kaikki niinku, niinku et ne tietäis et minkä nuoren kaa ne on nyt niinku tekemisissä, silleen et just kaikkee, että miten elämässä on menny ja miten on päätyny ja välit vähä ihmisiin ja sukulaisiin ja kaverihin niinku.

Haastateltavat kertoivat luottamuksesta läheisiin ihmisiin. Yksi haastateltava kertoi isoäidin tärkeydestä.

Mut eniten mä kerron mumuille. Mummi tietää kaiken. Aina kun mulle tapahtuu jotain, kivaa tai pahaa tai tommosta. Mä kerron eka mumuille.

Omaohjaajatyöskentely näkyi haastatteluissa tutustumisena, ajan antamisena sekä yhteisenä tekemisenä. Osa haastateltavista kertoi tavanneensa omaohjaajansa jo ennen osastolle muuttoa esimerkiksi tutustumiskäynnillä. Osa taas kertoi muuttopäivästä, jolloin omaohjaajat olivat ovella heitä vastassa. Lapset kertoivat omaohjaajien tulleen esittäytymään heille ja juttelemaan sekä antaneet heille aikaa. Omaohjaajan kanssa oli tehty yhdessä asioita, esimerkiksi pelattu korttia ja käyty ostoksilla ja syömässä. Yksi haastateltava kertoi, että omaohjaajilta voi myös pyytää yhteistä aikaa.

No siis sähän voit pyytää niinku omaohjaajilta niinku omaohjaaja-aikaa. Sit te voitte mennä vaik johonki syömään tai jotain.

Luottamus ilmeni haastateltavien kertomuksissa useilla tavoilla. Luottamusta edistäviä tekijöitä olivat ohjaajien läsnäolo, tuttuus, oma rauha, avoimuus, kodin omaisuus ja ilmapiiri. Yksi haastateltavista kertoi, että osastolla on paikalla aina joku ohjaaja. Yksi lapsista toi esiin sen, että tietää saavansa apua tarvittaessa. Tuttuus ilmeni eräässä haastattelussa siten, että lapsi kertoi tietävänsä paikan entuudestaan ja tiesi ettei täällä tapahdu mitään. Yksi haastateltava toi tuttuuden esiin niin, että osastolla oli hänelle ennestään tuttuja lapsia. Omalla rauhalla tarkoitamme sitä, että osa lapsista kertoi viettäneensä melko paljon aikaa omassa huoneessaan. Yksi kertoi halunneensa olla itsekseen, toinen puolestaan kertoi

tarvinneensa aikaa. Yksi haastateltavista kertoi, että hänen yksityisyyttään oli kunnioitettu.

Sekin että ei ees kohteliaisuutta vaan enemmänki tasaarvo siihen että ei mun huoneeseen vaikka angetä, et ekaks koputetaan

Osa haastateltavista koki tärkeänä, että heille oli kerrottu avoimesti osastojen tavoista ja käytännöistä. Avoimuudesta kerrottiin useissa haastatteluissa myös siten, että ohjaajien kanssa voi puhua lähes kaikesta. Lähes kaikki haastateltavat kertoivat luottavansa ohjaajiin. Siitä huolimatta kaikkea ei ohjaajille kerrota. Kolme haastatelluista kertoi pystyvänsä puhumaan ohjaajille aivan kaikesta ja kolme lähes kaikesta. Osaston kodinomaisuus koettiin turvallisuutta edistäväksi tekijäksi. Luottamusta edisti myös hyvä ilmapiiri.

Öö, no siis se oli tää ilmapiiri, et tääl ei tavallaan just ollu sellasta et tääl ei niinku ollu ihmisiä, jotka vaan pimahtaa, et tääl on tavallaan tosi hyvä ilmapiiri

Yksi haastateltava kertoi voivansa vaikuttaa ilmapiiriin omalla käytöksellään.

Varmaan ihmisten fiiliksiin jos mä tuun tänne iloisena, niin neki on ilosii. Jos mä tuun tänne raivosena niin ne on vähä miettimäs et mitä tapahtuu.

Eräässä haastattelussa tuli esiin, että osastolla on usein koiria, mikä on vapauttanut ilmapiiriä siten, että koirien rapsutuksen ohessa lapsen oli helpompi puhua ohjaajille.

Neljäs turvallisuuden tunnetta edistävä pääluokka oli osallisuus. Osallisuudessa esiin tulivat vaikuttamismahdollisuudet, mielipiteen huomioiminen, neuvottelumahdollisuudet ja yhteinen tekeminen. Vaikuttamismahdollisuudet liittyivät yleensä itseä koskeviin asioihin kuten omiin menoihin. Toisaalta, yhteisiin asioihin koettiin myös voivan vaikuttaa, muun muassa ruokalistaan ja retkiin. Yksi haastateltava koki voivansa vaikuttaa kaikkeen. Mielipiteen huomiointi koettiin yleensä lapsen itseensä liittyvissä asioissa. Yksi haastateltava kertoi voivansa

neuvotella melkein kaikesta. Yksi haastateltava kertoi voivansa neuvotella osastolle paluuajoista. Osallisuutta vahvisti lasten ja ohjaajien yhteinen tekeminen.

Lapsen oikeus tulla kohdelluksi tasa-arvoisena yksilönä ja oikeus pystyä vaikuttamaan itseään koskeviin asioihin omaa kehitystään vastaavalla tavalla toteutuivat haastateltavien vastauksissa. Esimerkiksi kaikki lapset vastasivat tietävänsä syyn sijoitukseen. Vaikka pari lasta olikin hieman epävarmoja, hekin epäilivät tietävänsä. Ne lapset, joiden kanssa suhtautumisesta sijoitukseen puhuttiin, pitivät asiaa reiluna heitä kohtaan. Kaikille lapsille sijoituksesta oli kerrottu etukäteen ja monilta oli kysytty mielipidettä, onko osasto heille mieleinen. Osa lapsista kertoi jopa päättäneensä itse haluavansa tulla sijoitetuksi ja nimenomaan juuri sille osastolle missä he olivat sijoitettuna.

7.2 Turvallisuuden tunnetta heikentävät seikat

Analysoinnin pohjalta erittelimme kolme pääluokkaa, jotka ovat Ennakoimattomuus, Epävarmuus ja Laitosmaisuuus. Ennakoimattomuus liittyi haastateltavien kertomiin muutoksiin elämässään. Tähän liittyviä alaluokkia olivat asuinpaikan muutos, asioiden päällekkäisyys ja nopeus, uusi elämäntilanne sekä työntekijöiden vaihtuvuus. Yksi haastateltavista kertoi, ettei heti alussa osannut prosessoida tietoa laitokseen joutumisesta. Hän korjasi, että tällä hetkellä hän ajattelee omaa tilannettaan laitokseen joutumisen sijaan laitokseen pääsemisenä. Yhdessä haastattelussa korostui sekä asuinpaikan muutos että asioiden päällekkäisyys ja nopeus. Yksi lapsi koki ikäväksi sen, että hänen molemmat omaohjaajat olivat lähteneet pian hänen tulonsa jälkeen.

Epävarmuuteen liittyi muiden lasten suhtautuminen, ennalta tuntemattomat ihmiset, tukiverkoston puuttuminen ja huoli läheisistä. Muiden lasten suhtautumisella tarkoitamme mahdollisia ennakkoluuloja, joita lapsilla saattaa olla, kun uusi lapsi tulee osastolle.

No ku monilla nuorilla on jotenki sellanen ennakkoluulo kun uusi tulee. Tai mä en osaa selittää sitä, sillee jotenki vielä oikein tulee sellanen vinokatse sieltä pitkältä näkee oikein kahden metrin päähän

Useampi lapsi kertoi jännittäneensä uutta paikkaa ja uusia ihmisiä, joihin pitäisi tutustua. Yhdessä haastattelussa lapsi kertoi, ettei hänellä ollut ketään tukena sijoituksen alussa. Hän ei myöskään kokenut, että osaston työntekijät olisivat olleet hänen tukena. Yhdessä haastattelussa korostui huoli kotiin jääneestä sisaruksesta ja vanhemmista.

Laitosmaisuus tuli esiin yhden lapsen haastattelussa, joka piti osastoa ihan liian laitosmaisena. Kysyttäessä mikä paikasta tekee laitosmaisena, hän vastasi paikan olevan laitos, eikä siitä mihinkään pääse.

Analyysin valmistuttua totesimme, että kolmanteen tutkimuskysymykseemme ”Mitä muita keinoja on vahvistaa lapsen turvallisuuden tunnetta sijoituksen alkuvaiheessa, joita ei vielä ole käytössä tuloprosessissa?” emme saaneet vastauksia. Kukaan haastateltavista ei osannut sanoa mitä olisi toivonut tapahtuvan toisin sijoituksen alkuvaiheessa, tai he eivät toivoneet minkään tapahtuneen toisin. Lisäkysymyksillä tai tarkentavilla kysymyksillä emme myöskään saaneet tietoa. Ainoastaan yksi haastateltava antoi vastauksen, miten hän itse olisi voinut toimia toisin, mikä ei kuitenkaan liittynyt tuloprosessin toimivuuteen.

8 POHDINTA JA JOHTOPÄÄTÖKSET

8.1 Tulosten tarkastelu

Opinnäytetyömme tavoitteena oli saada tutkimuksen avulla tietoa yhteistyökumppanille lasten turvallisuuden tunteen toteutumisesta työn kehittämistä varten. Tutkimuskysymyksemme koskivat seikkoja, jotka vahvistavat ja heikentävät turvallisuuden tunnetta sijoituksen alkuvaiheessa. Onnistuimme löytämään useita

konkreettisia seikkoja, jotka vaikuttavat turvallisuuden tunteeseen. Tutkimukses-
samme korostuivat tietyt teemat, joihin on hyvä kiinnittää jatkossakin huomiota
tuloprosessin eri vaiheissa prosessin kehittämiseksi. Tuloksista on nähtävissä,
että yhteistyökumppanimme on onnistunut luomaan toimivan tuloprosessin ja tur-
vallisuuden tunne saavutetaan melko hyvin. Tulos on yleistettävissä kaikkiin yk-
sikön osastoihin, koska saimme haastateltavia kaikista osastoista, ja vastaukset
olivat hyvin samanlaisia riippumatta siitä millä osastolla haastateltava oli sijoitet-
tuna. Se, että emme saaneet vastauksia tutkimuskysymykseemme ”Mitä muita
keinoja on vahvistaa lapsen turvallisuuden tunnetta sijoituksen alkuvaiheessa,
joita ei vielä ole käytössä tuloprosessissa?” osoitti, että tuloprosessi on onnistu-
nut. Useat lapset kertoivat, että kaikki oli mennyt niin hyvin kuin voi mennä. He
eivät kaivanneet mitään muuta tai toivoneet asioiden tapahtuneen eri tavalla.

Terapeuttisen laitospasvatuksen mallinnuksessa keskeisiä elementtejä ovat tur-
vallisuus kaikilla elämän alueilla, alkaen fyysisestä koskemattomuudesta aina ra-
vinnon riittävyteen ja henkiseen hyvinvointiin (Whittaker ym., 2016, s. 96). Yhtä
haastateltavaa lukuun ottamatta haastateltavat kokivat elämän osastolla hyvänä
ja turvallisena, ja moni mainitsi myös rauhallisuuden. Yksi haastateltava koki
osaston laitosmaiseksi. Terapeuttiseen laitospasvatuksen mallinnukseen kuuluu
myös lapsen verkoston vaaliminen ja mukaan ottaminen tämän elämään (Whit-
taker ym., 2016, s. 96). Osaston valikoituminen lapselle edellyttää, että koulu,
harrastukset ja perheen tapaamiset jatkuvat sijoituksen jatkuessa.

Terapeuttisessa laitospasvatuksen mallinnuksessa tavoitteena on, että sijoite-
tusta lapsesta tulee toimiva osa yhteiskuntaa ja kulttuurista perintöään. Tähän
päämäärään pyritään kodinomaisella elämällä, joka opettaa normeja ja sääntöjä.
Ajatuksena on myös vastuuttaa ja opettaa lasta ihmissuhteiden vuorovaikutuk-
seen (Whittaker ym., 2016, s. 97). Sijaishuollon yksikön osastot tarjoavat lapsille
mahdollisimman kodinomaisen ympäristön sekä osastojen aikuiset opettavat nor-
meja ja sääntöjä omalla esimerkillään ja kasvatuksellaan.

Taustakysymyksemme koskien sijoituksen kestoa ja sitä missä lapsi oli asunut
ennen sijoitusta, ei näkynyt vastauksissa millään tavalla. Olimme pohtineet opin-
näytetyön ideavaiheesta lähtien, mistä lapset tulevat sijoituspaikkaan ja

vaikuttaako se heidän kokemukseensa tuloprosessista. Mietimme kysymyksiä laatiessamme, että esimerkiksi kotoaan muuttava lapsi voisi antaa erilaisia vastauksia kuin vaikka vastaanotto-osastolta muuttanut. Tällaista eroa ei kuitenkaan vastauksissa voitu havaita. Lapsen ikä vaikutti vastauksiin siten, että mitä vanhemmasta lapsesta oli kyse, sitä vapaammaksi hän koki olonsa. Esimerkiksi osastolle paluuajat koettiin vapaammiksi ja neuvoteltavissa oleviksi. Samanlaisista tuloksista kertoo Laakso (2019b, s. 70).

Tutkimuskysymyksemme koskivat seikkoja, jotka vahvistavat tai heikentävät turvallisuuden tunnetta sijoituksen alkuvaiheessa. Tutkimuksessamme löytyneitä turvallisuutta edistäviä pääluokkia Osallisuus ja Ilmapiiri kuvasi myös Riitta Laakso (2019b). Tuloksemme olivat hyvin samankaltaisia lasten kertoessa positiivisesta ilmapiiristä ja osallisuuteen vaikuttavista seikoista, muun muassa mahdollisuudesta vaikuttaa ja mielipiteen huomioimisesta. Samoin kuin Laakson tutkimuksessa, myöskään meidän tutkimuksessamme turvallisuuden kokemus ei ollut mustavalkoinen. Samalla osastolla sijoitettuna olevat kaksi lasta kuvailivat osastoa toinen kodinomaisena ja toinen laitospäiväna.

Tarkastelemissamme sijaishuoltoa koskevissa tutkimuksissa korostui suhteiden merkitys. Se näkyi tutkimuksessamme verkostoina; läheisten ja osastojen työntekijöiden tukena. Laakson tutkimuksessa (2019b) kerrottiin lasten tutustumisesta ja luottamuksesta sijoituspaikan aikuisiin, mikä meillä näkyi omaohjaajatyöskentelyssä. Omaohjaajatyöskentelyssä tutustumista edisti yhdessä tekeminen ja yhdessä vietetty aika. Samat asiat olivat edesauttaneet suhteiden luomista Laakson ja Enroosin tutkimuksessa (2016). Tutkimuksessamme suurin osa lapsista kertoi luottavansa omaohjaajiin ja pystyvänsä kertomaan asioistaan heille. Lapset kertoivat omaohjaajien ottaneen heidät vastaan ja esitelleen paikkoja tulo-tilanteessa. Voimme todeta, että yhteistyökumppanimme tavoite luoda tulo-tilanteessa pohja omaohjaajatyöskentelylle ja kiintymyssuhteelle on onnistunut.

Laakso korosti lasten vahvistumista ja kertoi lasten rohkeuden kasvamisesta ja ujouden vähenemisestä sijoituksen aikana (2019b, s. 58). Tutkimuksessamme lapset kertoivat samanlaisia asioita. Osa lapsista kertoi olleensa alussa ujoja ja viettäneensä paljon aikaa omassa huoneessaan, mutta haastatteluhetkellä

olevansa avoimempia ja juttelevansa muille enemmän. Sijoituksen huolellinen suunnittelu ja ajan antaminen muutokseen sopeutumiseen oli tärkeää myös meidän tutkimuksemme tuloksissa. Asioiden nopeus ja päällekkäisyys näkyi ennakkoimattomuutena.

Haastatteluissa ilmeni, että lapset jännittivät tulotilannetta ja monet kertoivat, että toimisivat eri tavalla nyt. Haastattelukysymyksellä ”Jos saisit mahdollisuuden kertoa vinkkejä toiselle lapselle, joka on tulossa tänne, niin millaisia vinkkejä hänelle antaisit?” saimmekin hyviä vinkkejä siitä, miten lapsi voi itse helpottaa sijoituksen alkuvaihetta.

No varmaan se, et siis ite on oppinu tän kantapään kautta, että se, että tota niinku joutuu laitokseen tai pääsee, kummin se nyt haluaa ottaa, niin kannattaa ottaa ehkä ne ennakkoluulot pois, et ei se oo semmosta väkistelyä niinku aina sanotaan, et tää on oikeesti aika mukavaa omalta osalta ainakin, mutta niinku, että kannattaa vaan niinku ottaa ne ennakkoluulot sillee, että menee avoimin mielin.

Useammassa vastauksessa toistui avoimuuden tärkeys, ja edeltävän kommentin tavoin myös ennakkoluuloton asenne. Lisäksi vastauksissa ilmeni se, että kannattaa olla oma itsensä, mikä kertoo myös luottamuksesta.

No varmaan... kannattaa olla oma itensä, sillä pärjää pitkälle.

Muihin tutustumista ja osallistumista yhteiseen tekemiseen pidettiin hyvänä neuvona. Sääntöjen noudattamisen ja niiden noudattamatta jättämisen seuraukset mainittiin myös.

Huomionarvoista oli se, että vaikka yhteistyökumppanimme sijaishuollon yksiköön ei tulla kiireellisinä sijoituksina ja sijoituksen suunnitteluun voidaan käyttää aikaa, silti osa lapsista koki asioiden tapahtuneen liian nopeasti. Myös asioiden päällekkäisyys ja uudet ihmiset koettiin raskaina.

Laakso ja Enroos toteavat johtopäätöksissään, että hyvässä tulokäytännössä on tunnistettava sekä institutionaalinen että henkilökohtainen näkökulma. Jos painottaa liikaa yhtä, niin toinen jää liian vähälle huomiolle. (Laakso & Enroos, 2016,

s. 514.) Olemme tästä samaa mieltä; lapset toivat esille säännöistä ja osaston tavoista kertomisen tärkeyden, mutta lasten jännitys alussa korosti henkilökohtaisen näkökulman tärkeyttä. Saimme hyviä vinkkejä siitä, kuinka lapsi voi itse helpottaa sijaishuoltoon siirtymistä. Omaohjaajatyöskentelyn avulla voisi entistä enemmän kiinnittää huomiota lapsen tuntemaan jännitykseen ensimmäisinä päivinä, rohkaista häntä olemaan oma itsensä sekä olla itse saatavilla lapsen niin toivoessa. Omaohjaajat voisivat käydä läpi lapsen henkilökohtaisia ajatuksia ja tunteita lapsen kanssa. Tässä on toki tärkeää olla sensitiivinen, ja huomioida myös se, että osa lapsista kaipasi paljon omaa rauhaa.

Biologisten vanhempien lisäksi monet lapset kokivat tärkeäksi ja pitkäaikaiseksi tueksi sisarukset ja isovanhemmat. He ovat olleet lapsen elämässä jo ennen sijoitusta. He ovat lapsen elämässä myös sijoituksen aikana sekä vielä sen jälkeen. He voivat tuoda lapsen elämään tuttuutta, joka tutkimustuloksissamme korostui luottamusta edistävänä tekijänä. Heidän tukensa voi tuoda lapsen elämään jatkuvuuden tunnetta. Kenties tulotilanteeseen voisi tuoda enemmän lapsen läheisiä turvallisuuden tunteen saavuttamiseksi. Myös yövierailujen määrää voisi lisätä osastolle tutustumisessa. Nyt niiden hyödyntäminen tuli esille vain yhdessä haastattelussa.

Vaikka opinnäytetyömme tutki turvallisuuden tunteen toteutumista sijoituksen alkuvaiheessa, on turvallisuuden tunne tärkeä sijaishuollon jokaisessa vaiheessa. Sijaishuollon laatukriteereissä annetaan ohjeita turvallisuuden kokemuksen huomioimiseksi eri toimijoille, jotka ovat mukana lapsen arjessa. Laatukriteereissä määritellään sijaishuollon työntekijöiden vastuu varmistaa sekä lapsen turvallisuus että hänen kokemuksensa turvasta. Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tehtävä on arvioida, kokeeko lapsi olevansa turvassa. (Malja ym., 2019, s. 64.) Sosiaalityöntekijän rooli oli tutkimuksessamme lapsille vieras, ja etenkin nykytilanteessa, jossa sosiaalityöntekijöistä on huutava pula, voi kysyä kuinka hyvin sosiaalityöntekijä pystyy lapsen turvallisuuden kokemuksen arvioimaan. Laakso tuo myös johtopäätöksissään esille sosiaalityöntekijän etäisen roolin, ja pohtii pitäisikö sosiaalityöntekijän rooli ja vastuut lapsen asioissa olla tulevaisuudessa toisenlainen. Sijaishuollon valvonnan järjestämiseen on syytä kiinnittää huomiota tulevaisuudessa eikä valvontaa voi jättää pelkästään laitosten

omavalvonnan varaan niin kuin Laakso johtopäätöksissään kirjoittaa. (Laakso, (2019b, s. 73, 76.)

Opinnäytetyömme alussa yhteistyökumppanimme ehdotti, että haastattelisimme omaohjaajia siitä, miten he pyrkivät luomaan turvallisuuden tunnetta lapsille. Opinnäytetyön edetessä päätimme niistä aiheutuvan suuren työn vuoksi rajata omaohjaajien haastattelut pois. Jatkotutkimuksen aihe voisikin olla omaohjaajien keinot turvallisuuden tunteen luomisessa. Tutkimuksessa Vierailta ovilla (Laakso & Enroos, 2016) korostettiin sijoituksen alkua uutena tilanteena sekä lapselle että työntekijälle. Mielestämme mielenkiintoinen aihe jatkotutkimukselle olisikin se, että kokemuksia sijoituksen alkuvaiheesta tutkittaisiin työntekijöiden näkökulmasta.

8.2 Eettisyys ja luotettavuus

Tehdessämme haastatteluja opinnäytetyötä varten yksikön osastoilla noudattimme Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohjeita (Kohonen ym., 2019, s. 7), jotka ohjasivat meitä kunnioittamaan tutkittavien itsemääräämisoikeutta ja ihmisarvoa, kuten perustuslakikin meiltä edellyttää (L 731/1999, 6–23 §). Lisäksi yhteistyökumppanimme velvoitti meitä noudattamaan EU:n yleisessä tietosuojasetuksessa, tietosuojalaissa sekä muussa lainsäädännössä tutkijalle asetettuja vaatimuksia.

Tutkimuksen vahvimpia eettisiä normeja on suojella tutkittavien yksityisyyttä (Kuula, 2010, s. 213, 216). Samaa edellyttää myös tietosuojalaki, jonka mukaan tutkittavan tietoja ei saa käyttää siten, että henkilö on niistä tunnistettavissa, ellei tietoja käytetä julkisiin tilastoihin. Lisäksi laki edellyttää tutkimussuunnitelman tekemistä. (L 1050/2018 31. §.) Olemme edenneet opinnäytetyön edellyttämällä tavalla vaihe kerrallaan.

Kuula pohtii artikkelissaan (Kuula, 2010, s. 224) ymmärtävätkö varhaisnuoret ja nuoret, että tutkija on tutkija, koska haastattelutilanne saattaa olla epämuodollinen. Kun puhutaan luottamuksellisuudesta, tarkoitetaan tutkittavan tietoja ja

lupaa niiden käytöstä. Luottamus, kun puhutaan tutkimusaineistosta, tarkoittaa tutkitun luottamusta siihen, että aineisto käsitellään sovitusti. Kuula viittaa myös Alasuutariin (2005), joka ohjeistaa kertomaan alaikäiselle selkeästi ja ymmärrettävästi tutkimuksesta, sen menetelmästä ja tarkoituksesta. (Kuula, 2010, s. 224–225.) Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohjeissa edellytetään, että tutkittava antaa tietoon perustuvan suostumuksen. Lisäksi tarvitaan suostumus, jotta voidaan laillisesti käsitellä henkilötietoja, joiden käsittelyssä edellytetään tietosuojavaatimusten täyttämistä. (Kohonen ym., 2019, s. 8.)

Kerroimme osastoilla lapsille, että teemme opinnäytetyön sijoituksen alkuvaiheesta, joka käsittelee turvallisuuden tunnetta. Noudatimme tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohjetta siitä, että tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista, ja että keskeyttäminen on tutkimuksiin osallistujille mahdollista milloin tahansa. Teimme suostumuksen peruuntumisen yhtä helpoksi kuin sen antamisen. Walsh (1998) toteaa, että tutkimussuostumuksen pyytäminen on lapselle epätavallinen kokemus, jossa lapsella on päätäntävalta. Cambell (2008) toteaa, että lapsen saadessa päätösvaltaa, rikotaan olettamusta, jossa lasta pidetään heikkona ja kyvyttömänä. (Olli, 2019, s. 116.)

Lapsilta pyydettiin kirjallinen suostumus. Heille annettiin tietosuojaseloste, jossa kerrottiin, miten henkilötietoja käsitellään. Eettisissä ohjeissa edellytetään, että tutkittaville kerrotaan tutkimuksen sisällöstä, mitä osallistuminen tutkimukseen konkreettisesti tarkoittaa ja mitkä ovat tutkimuksen tavoitteet. Koska lapset olivat alaikäisiä, lasten huoltajille lähetettiin suostumuslomake haastatteluun sekä sen mukana saatekirje. (Kohonen ym., 2019, s. 8–9.)

Tietosuojalaki edellyttää, että tietojen kerääminen on oikeasuhtaista tutkimuksen tavoitteisiin nähden (L 1050/2018 4. §). Emme keränneet haastateltavilta yksilöiviä henkilötietoja, kuten sosiaaliturvatunnusta, sukupuolta, uskontoa tai etnistä alkuperää. Haastattelut tallennettiin ja litteroinnin jälkeen tallenteet tuhottiin. Suostumuslomakkeissa kerättyjä nimiä emme käyttäneet muuhun tarkoitukseen kuin suostumuksen varmistamiseen. Litterointi tapahtui opinnäytetyön tekijöiden kotona, ilman muiden läsnäoloa. Aineiston analyysi tehtiin ilman ulkopuolisia läsnäolijoita sekä kasvokkain että etäyhteydellä.

Haimme yhteistyökumppanimme sijaintikunnalta tutkimuslupaa toukokuussa 2022 ja saimme luvan kesäkuussa 2022. Olemme sitoutuneet raportoimaan opinnäytetyön tuloksista ja luovuttamaan raportin yhteistyökumppanin yksikköön sekä yhteistyökumppanille. Valmis opinnäytetyö esitellään yhteistyökumppanille. Tutkimusluvan ehtojen mukaisesti emme mainitse työssämme sijaishuoltoyksikön ja sen osastojen nimiä.

Työn luotettavuuteen pyrimme kuvaamalla kaikki opinnäytetyötä varten tehty tutkimustoiminta, jolloin mahdollistetaan tutkimuksen toistettavuus. Olemme myös perustelleet opinnäytetyömme valinnat ja tulokset. Kerroimme mahdollisimman tarkasti aineiston keruuta ja analysointia koskevat vaiheet. Tutkijan on pyrittävä tuloksia analysoitaessa tekemään päättelypolkunsa mahdollisimman läpinäkyväksi. Mitä selkeämpi, havainnollisempi ja yksityiskohtaisempi tutkijan kertomus on tutkimuksen eri vaiheista, sitä tehokkaammin luotettavuus on arvioitavissa. Tutkimuksen luotettavuutta voidaan lisätä käyttäen monimenetelmällisyyttä, jota kutsutaan triangulaatioksi. Yksi neljästä triangulaation päätyypistä on tutkijatriangulaatio, jolla tarkoitetaan useamman tutkijan osallistumista tutkimusprosessiin. (Aaltio & Puusa, 2020, s. 181, 185.)

Haastattelutilanteissa on hyvä tiedostaa, että haastateltavat saattavat jännittää (Puusa, 2020, s. 108). Haastattelutilanteissa ilmapiiri pyrittiin pitämään rauhallisena ja annettiin aikaa vastausten muodostamiselle. Haastattelun luotettavuuden arvioinnissa on hyvä kiinnittää huomiota reaktiivisuuskysymykseen, jolla tarkoitetaan tutkijan mahdollista vaikuttamista tutkimustuloksiin johdattelemalla haastateltavaa tai asettelemalla kysymys tietyllä tavalla. Tulkintavirheitä voi puolestaan aiheutua esimerkiksi kysymysten epäselvyyden tai vastauksen ylitulkinnan vuoksi. (Puusa, 2020, s. 108–109.) Olimme laatineet haastattelukysymykset mahdollisimman selkeiksi ja litteroinnin teimme sanasta sanaan omien tulkintojen välttämiseksi. Tarkastelimme kriittisesti haastatteluaineiston riittävyttä, koska haastattelut olivat kestoiltaan verrattain lyhyitä. Vastaukset kuitenkin olivat kattavia ja tiiviitä, minkä vuoksi litteroitua aineistoa tuli paljon. Lisäksi saamamme tulokset vastaavat hyvin aiempaa tutkimustietoa.

Kirjallisia lähteitä käytimme monipuolisesti ja kriittisesti. Kiinnitimme huomiota myös lähteiden tuoreuteen. Tutkimuskirjallisuuden käytössä pyrimme kiinnittämään huomiota siihen, että ne olivat vertaisarvioituja.

8.3 Ammatillinen kasvu

Meillä ei ollut aiempaa kokemusta haastattelujen tai tutkimuksen tekemisestä. Olemme kehittyneet työn aikana tutkijoina paljon. Totesimme jälkeen päin pitäneemme liian kauan suurta osaa tutkimusmateriaalista mukana, mikä on tyypillinen virhe aloittelevalle tutkijalle. Seuraavalla kerralla rajaisimme materiaalista tarvittavat osuudet jo aiemmassa vaiheessa, mikä helpottaisi ja selkeyttäisi työtä. Pohdimme jälkeen päin myös sitä, olisiko ollut kannattavaa tehdä haastattelut yhdessä. Tämä olisi mahdollistanut muiden haastattelijoiden keskittymisen esittämään lisäkysymyksiä ja herättämään keskustelua yhden keskittyessä teknisiin asioihin.

Ammatilliseksi kasvuksi koimme myös tietoisuuden siitä, miten osalla sijoitetuista lapsista on puutteellinen tieto heidän omasta sosiaalityöntekijästään. Sosiaalityöntekijä on huostaanotetun lapsen asioista päättävä henkilö, ja on tärkeää, että lapsella on tieto kuka hänen asioistaan päättää. Jokainen meistä osaa jatkossa varmistaa, että kaikki sijoitetut lapset, joiden kanssa lastensuojelussa olemme tekemisissä, osaa nimetä oman sosiaalityöntekijänsä.

Lastensuojelussa tärkeimmiksi kompetensseiksi nousevat sosiaalialan eettinen osaaminen, asiakastyön osaaminen ja sosiaalialan palvelujärjestelmäosaaminen (Diakonia-ammattikorkeakoulu, i.a.). Lapsella ei ole täyttä määräysvaltaa, vaikka laki edellyttää lapsen kuulemista (L 417/2007). Aikuisilla ja sijaishuollon työntekijöillä on vaikutusvaltaa lapseen ja verkoston muihin aikuisiin. Lapsen terveyden ja kasvun turvaamisen ohella itsemääräämisen ja persoonan kunnioituksen tulee olla työntekijän fokuksessa. Ammatilainen joutuu tekemään välillä eettisesti vaikeita ratkaisuja. Tällöin ammatilaisen tulee käyttää sosiaalialan arvopohjaa ja ammattietiikkaa ja muistaa, että lapsi on haavoittuvassa asemassa.

Asiakastyön kompetensseista tärkeimmiksi nousevat lastensuojelussa kyky luoda aito ja vuorovaikutteinen suhde lapseen, tukea tämän kasvua ja kehitystä sekä vahvistaa perheen yhteyttä ja vuorovaikutusta. Lisäksi sosiaalialan ammattilaisen tulee tunnistaa suojaavat tekijät ja riskitekijät ja löytää ennaltaehkäiseviä toimia lapsen tilanteen vakauttamiseksi. Lisäksi sosiaalialan ammattilaisen tulee toimia kulttuurisensitiivisesti. Sijoitetun lapsen asioita hoitaessaan työntekijän tulee olla perillä sosiaalialan palvelujärjestelmästä. Toisten lasten kanssa palvelujärjestelmän osaamista tarvitaan enemmän, kuin toisten osalta. Vaikka lapsilla on omaohjaajat, työtä tehdään työryhmässä. Jokaisen ammattilaisen tulee huolehtia omalta osaltaan hyvän työpaikkailmapiirin luomisesta. (Diakonia-ammattikorkeakoulu, i.a.)

LÄHTEET

- Aaltio, I., & Puusa, A. (2020). Mitä laadullisen tutkimuksen arvioinnissa tulisi ottaa huomioon? Teoksessa A. Puusa, & P. Juuti (toim.), *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät* (s. 177–188). Gaudeamus Oy.
- Araneva, M. (2016). *Lapsen suojele - Toteuttaminen ja päätöksenteko*. Balto print.
- Avohuolto. (19.10.2021). Teoksessa *Lastensuojelun käsikirja*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lastensuojelun-avohuolto>
- Brumariu, L. (2015). Parent-Child Attachment and Emotion Regulation. *Attachment in Middle Childhood: Theoretical Advances and New Directions in an Emerging Field. New Directions for Child Adolescent Development*, 148, 31–45. <https://doi.org/10.1002/cad.20098>
- Diakonia-ammattikorkeakoulu. (i.a.). *Osaamisvaatimukset: Sosionomi (AMK)*. Saatavilla 13.12.2022 <https://www.diak.fi/opiskelu/opiskelijanpolku/opintojen-suorittaminen/arviointi/osaamisvaatimukset-sosionomi/>
- Huostaanotto. (23.6.2020). Teoksessa *Lastensuojelun käsikirja*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/huostaanotto>
- Kiireellinen sijoitus. (29.6.2020). Teoksessa *Lastensuojelun käsikirja*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/kiireellinen-sijoitus>
- Kohonen, I., Kuula-Luumi, A., & Spoof, S-K. (2019). Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa. *Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja 3/2019*. https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/Ihmistieteiden_eettisen_ennakoarvioinnin_ohje_2019.pdf
- Kuula, A. (2010). Alaikäisiltä kerätyn aineiston arkistoinnin ja jatkokäytön etiikka. Teoksessa H. Lagström, T. Pösö, N. Rutanen, & K. Vehkalahti (toim.), *Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka* (s. 213–235). Nuorisotutkimusseura ry.

- L 1050/2018. Tietosuojalaki 5.12.2018/1050. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2018/20181050#mvs>
- L 417/2007. Lastensuojelulaki 13.4.2007/417. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=lastensuojelulaki>
- L 731/1999. Suomen perustuslaki 11.6.1999/731. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>
- Laakso, R. (2016). Huostaanotto ja muutokset lasten elämässä. Teoksessa R. Enroos, T. Heino, & T. Pösö (toim.), *Huostaanotto Lastensuojelun vaativin tehtävä* (s. 157–187). Kustannusosakeyhtiö Vastapaino.
- Laakso, R. (2019a). Lastensuojelun toistuvat sijoitukset ja monipaikkainen asuminen. Sijoitettujen nuorten näkökulma. *Yhteiskuntapolitiikka*, 1(2019), 4–15. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201902145007>
- Laakso, R. (2019b). ”Ne näki musta”. Huostassa olevien lasten hyvinvointi ja sijaishuoltoon liittyvät kokemukset. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. PunaMusta Oy. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-267-3>
- Laakso, R., & Enroos, R. (2016). Vieraillo ovilla. Lapsen sijaishuoltopaikkaan tulo huostaanotettujen lasten ja sijaishuoltopaikkojen toimijoiden näkökulmasta. *Yhteiskuntapolitiikka*, 5(2016), 506–515. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201702141578>
- Lastenkoti, nuorisokoti. (i.a.). Teoksessa *Lastensuojelun käsikirja*. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/sijaishuollon-muodot/lastensuojelulaitokset/lastenkoti-nuorisokoti>
- Lastensuojelulaitokset. (i.a.). Teoksessa *Lastensuojelun käsikirja*. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/sijaishuollon-muodot/lastensuojelulaitokset>
- Malja, M., Puustinen-Korhonen, A., Petrelius, P., & Eriksson, P. (toim.). (31.10.2019). *Lastensuojelun laatusuositus*. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-4067-3>
- Miranda, M., Tadros, E., & Molla, E. (2020). The Experience of Foster Care and Long-Term Attachment. *The American Journal Of Family Therapy*, vol. 48, No. 1, 87–106.

- Mitä on lastensuojelu?. (i.a.). Teoksessa *Lastensuojelun käsikirja*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/mita-on-lastensuojelu>
- Olli, J. (2019). Pienten ja muuten kuin sanoilla kommunikoivien lasten oma suostumus, eli hyväksyntä havainnointi- tai videointitutkimukseen osallistuminen. Teoksessa N. Rutanen, & K. Vehkalahti (toim.), *Tutkimuseettisestä sääntelystä elettyyn kohtaamiseen. Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka II* (s.105–118). Nuorisotutkimusseura ry.
- Puusa, A. (2020). Haastattelutyypit ja niiden metodiset ominaisuudet. Teoksessa A. Puusa, & P. Juuti (toim.), *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät* (s. 103–117). Gaudeamus Oy.
- Pösö, T. (2016). Mistä puhutaan, kun puhutaan huostaanotosta?. Teoksessa R. Enroos, T. Heino, & T. Pösö (toim.), *Huostaanotto Lastensuojelun vaativin tehtävä* (s. 7–30). Kustannusosakeyhtiö Vastapaino.
- Saastamoinen, K. (2020). *Lapsi sijaishuollossa – Yhteydenpidon rajoittaminen ja rajoitustoimenpiteet*. Otava.
- Sijaishuollon muodot. (i.a.). Teoksessa *Lastensuojelun käsikirja*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/sijaishuollon-muodot>
- Sijaishuollon yksikkö. (2021). *Sijaishuollon yksikön omavalvontasuunnitelma 2021* [Sisäinen työohje]. Tuloste tekijöiden hallussa.
- Sijaishuollon yksikkö. (i.a.). *Tulotilanteen muistilista* [Sisäinen työohje]. Tuloste tekijöiden hallussa.
- Sijaishuolto. (i.a.). Teoksessa *Lastensuojelun käsikirja*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto>
- Sijoitus avohuollon tukitoimena. (i.a.). Teoksessa *Lastensuojelun käsikirja*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lastensuojelun-avohuolto/sijoitus-avohuollon-tukitoimena>
- Sinkkonen, J. (2004). Kiintymyssuhdeteoria – tutkimuslöydöksistä käytännön sovelluksiin. *Duodecim*, 120(15), 1866–1873. <https://www.duodecimlehti.fi/duo94437>

- Skoog, V. (2013). *Barn som flyttas i offentlig regi. En studie av förekomst och upplevelser av instabil samhällsvård för barn* [Väitöskirja, Umeå universitet]. <http://umu.diva-portal.org/smash/get/diva2:619291/FULLTEXT01.pdf>
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. (14.12.2021). *Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma (LAPE)*. <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/lapsi-ja-perhepalveluiden-muutosohjelma-lape->
- Tiili, A. (2020). Katsaus kotimaisiin sijaishuoltoon kehiteltyihin menetelmiin ja hyviin käytäntöihin. Teoksessa T. Heino (toim.), *Mikä auttaa? Tutkimusperustaiset ja käytännössä toimivat työmenetelmät teininä sijoitettujen lasten hoidossa* (s. 94–112). Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. PunaMusta Oy. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-569-8>
- Timonen-Kallio, E., Yliruka, L., & Närhi, P. (2017). *Lastensuojelun terapeuttilaitoskasvatuksen mallinnus*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-866-1>
- Tuomi, J., & Sarajärvi, A. (2018). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Kustannusosakeyhtiö. Tammi.
- Valtioneuvosto. (i.a.). *Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma*. Saatavilla 7.11.2022 <https://valtioneuvosto.fi/hanke?tunnus=STM026:00/2017>
- Whittaker, J., Holmes, L., del Valle, J., Ainsworth, F., Andreassen, T., Anglin, J., Bellonci, C., Berridge, D., Bravo, A., Canali, C., Courtney, M., Currey, L., Daly, D., Gilligan, R., Grietens, H., Harder, A., Holden, M., James, S., Kendrick, A., Knorth, E., Lausten, M., Lyons, J., Martin, E., McDermid, S., McNamara, P., Palareti, L., Ramsey, S., Sisson, K., Small, R., Thoburn, J., Thompson, R., & Zeira, A. (2016). Therapeutic Residential Care for Children and Youth: A consensus Statement of the International Work Group on Therapeutic Residential Care. *RESIDENTIAL TREATMENT FOR CHILDREN & YOUTH 2016, VOL. 33, NO. 2*, 89–106. <http://dx.doi.org/10.1080/0886571X.2016.1215755>

LIITE 1. Haastattelukysymykset

Minkä ikäinen olet?

Kuinka kauan olet asunut X/Y/Z-osastolla?

Missä asuit ennen sijoitusta?

(kotona, mummolassa, vastaanottokodissa, muussa sijoituspaikassa, perheko-
dissa, vastaanottoperheessä)

Miten sait tietää sijoituksen alkamisesta?

(kuka kertoi, milloin kertoi)

Tiedätkö miksi olet sijoitettuna?

Mihin asioihin voit vaikuttaa sijaishuoltopaikassa?

(Mistä asioista voit neuvotella? Mistä asioista kysytään mielipidettäsi?)

Kuka/ketkä henkilöt olivat tukenasi sijoituksen alussa? (miten olivat mukana)

Mitkä asiat auttoivat tuntemaan olosi hyväksi/turvalliseksi? Mitkä tuntui ikävältä?

Millaisia olivat ensimmäiset päiväsi?

Miten tutustuit omaohjaajiisi? (Voitko luottaa ohjaajaan? Voitko kertoa heille kai-
ken? Millaisista asioista puhutte?)

Asteikolla 0-10, kuinka hyvä olo sinulla oli sijoituksen alkuvaiheessa?

Mitä olisit toivonut tapahtuvan eri tavoin sijoituksen alkuvaiheessa?

Jos saisit mahdollisuuden kertoa vinkkejä toiselle lapselle, joka on tulossa tänne,
niin millaisia vinkkejä hänelle antaisit?

LIITE 2. Saatekirje ja suostumuslomake lasten huoltajille

Arvoisa huoltaja,

olemme kolme sosionomiopiskelijaa Diakonia-ammattikorkeakoulusta. Teemme tutkimuspohjaista opinnäytetyötä yhteistyössä yhteistyökumppanimme kanssa aiheesta Turvallisuuden tunne alkuvaiheessa, kun lapsi sijoitetaan sijaishuollon yksikön osastolle. Työmme tarkoitus on tutkia lasten turvallisuuden tunteen toteutumista, ja antaa välineitä yhteistyökumppanillemme ja varmistaa lasten turvallisuuden tunne sijoituksessa.

Tulemme haastattelemaan kesän 2022 aikana lapsia, jotka ovat sijoitettu sijaishuollon yksikön osastoihin X, Y ja Z. Haastattelun kysymykset tulevat liittymään siihen, miten lapsi kokee sijoituksen alkuvaiheen. Toteutamme haastattelut yksilöhaastatteluina. Vastaaminen on vapaaehtoista, ja haastattelun voi halutesaan keskeyttää milloin tahansa.

Emme kerää haastateltavilta henkilötietoja, eikä heitä voi vastausten perusteella tunnistaa. Nauhoitamme haastattelut, jonka jälkeen kirjoitamme ne tekstimuotoon. Tämän jälkeen hävitämme nauhoitukset turvataksemme haastateltavien henkilöiden yksityisyyden. Haastattelumateriaalit säilytetään salasanalla suojatuissa tietokoneissamme. Opinnäytetyön valmistuttua materiaalit tuhoataan tietoturvallisesti. Valmis opinnäytetyö julkaistaan Theseus-palvelussa, jossa on ammattikorkeakouluissa valmistuneiden opinnäytetöitä (www.theseus.fi). Tavoittemme on saada opinnäytetyö valmiiksi vuoden 2022 lopussa tai 2023 alussa.

Tämän tiedotteen alla on lomake, jolla joko annatte luvan lapsenne haastatteluun tai kiellätte sen. Pyydämme teitä ystävällisesti palauttamaan lomakkeen yksikön ohjaajille mahdollisimman pian.

Annamme tarvittaessa lisätietoja. Kiitos yhteistyöstäsi.

Ystävällisin terveisin

Kirsi Karhunen

Kirsi Laatikainen

Tiina Rautavaara

Suostumuslomake

Annan luvan lapseni haastatteluun.

En anna lupaa lapseni haastatteluun.

Lapsen nimi

Huoltajan nimi ja allekirjoitus

Paikka ja päivämäärä

LIITE 3. Saatekirje ja suostumuslomake lapsille

Hei,

MUISTATKO MILTÄ TUNTUI, KUN SAAVUIT X/Y/Z?

Olemme kolme sosionomiopiskelijaa Diakonia-ammattikorkeakoulusta. Teemme opinnäytetyötä yhteistyössä yhteistyökumppanin kanssa aiheesta:

Turvallisuuden tunne alkuvaiheessa, kun lapsi sijoitetaan sijaishuollon yksikön osastolle.

Työmme tarkoitus on selvittää, tunsitko olosi turvalliseksi ja mitä aikuiset voisivat tehdä paremmin, jotta ensimmäiset viikot ja kuukaudet sujuisivat paremmin.

Haastatteluun osallistuminen on vapaaehtoista. Haastattelun voi keskeyttää milloin tahansa. Haastattelut tehdään kesän 2022 aikana. Haastatteluun suostuneiden kanssa kysymykset käydään lävitse keskustellen. Sinua ei voi tunnistaa tutkimuksen tuloksista. Emme kysy nimiä, emmekä sukupuolta. Kysymme ikääsi ja kuinka kauan olet ollut sijoitettuna.

Nauhoitamme haastattelut ja sen jälkeen kirjoitamme ne tekstiksi. Tekstiksi muuttamisen jälkeen hävitämme nauhoitukset turvataksemme yksityisyytesi. Haastattelumateriaalit säilytetään salasanalla suojatuissa tietokoneissamme. Opinnäytetyön valmistuttua materiaalit tuhotaan tietoturvallisesti. Valmis opinnäytetyö julkaistaan Theseus-palvelussa, jossa on ammattikorkeakouluissa valmistuneiden opinnäytetöitä (www.theseus.fi).

Vanhemmiltasi on kysytty lupa haastatteluun.

Jos suostut haastatteluun, palauta alla oleva lomake allekirjoitettuna meille.

Voit ottaa meihin yhteyttä jos haluat lisätietoja. Kiitos yhteistyöstäsi.

Ystävällisin terveisin

Kirsi Karhunen
Kirsi Laatikainen
Tiina Rautavaara

Suostumuslomake

Suostun haastatteluun, ja siihen, että haastattelussa syntyvää aineistoa voi käyttää opinnäytetyössä. Ymmärrän, että haastattelu on vapaaehtoinen ja voin keskeyttää sen halutessani.

Päivämäärä

Allekirjoitus ja nimenselvennys